

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

MLUVENÝ PROJEV PŘÍSLUŠNÍKŮ STARŠÍ GENERACE
BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Veronika Frková

*Český jazyk se zaměřením na vzdělávání
(2009 – 2012)*

Vedoucí práce: *PeaDr. Jitka Málková*

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň 10. 4. 2012

.....

vlastnoruční podpis

Na tomto místě bych ráda poděkovala PeadDr. Jitce Málkové za cenné rady, vstřícnost a odborné vedení při psaní této práce.

OBSAH

1. ÚVOD	6
2. KOMUNIKACE V PRŮBĚHU ŽIVOTA	8
3. BĚŽNĚ MLUVENÝ JAZYK	10
4. KOMUNIKACE SE SENIORY	11
4.1. VYMEZENÍ POJMU STARŠÍ GENERACE	11
4.2. PROBLÉMY V KOMUNIKACI U STARŠÍ GENERACE.....	13
4.3. SPECIFIKA KOMUNIKACE SE SENIORY	14
4.3.1. Stereotypy	15
4.3.2. Rozdíly vypravování mužů a žen	15
4.3.3. Vysvětlovací a opakovací sekvence	15
5. ANALÝZA PROMLUV RESPONDENTŮ	19
5.1. ZDENĚK 60 LET (ELEKTRIKÁŘ).....	19
5.1.1. Hlásková rovina	20
5.1.2. Morfologická rovina	21
5.1.3. Lexikální rovina.....	22
5.2. JAN 75 LET (ZÁMEČNÍK)	23
5.2.1. Hlásková rovina	24
5.2.2. Morfologická rovina	26
5.2.3. Lexikální rovina.....	27
5.3. ZDEŇKA 78 (PRACOVNICE V JZD).....	28
5.3.1. Hlásková rovina	29
5.3.2. Morfologická rovina	30
5.3.3. Lexikální rovina.....	30
5.4. JARMILA 83 LET (V DOMÁCNOSTI).....	31
5.4.1. Hlásková rovina	32
5.4.2. Morfologická rovina	33
5.4.3. Lexikální rovina.....	34

5.5. KAREL 86 LET (SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ).....	35
5.5.1. Hlásková rovina	36
5.5.2. Morfologická rovina	37
5.5.3 Lexikální rovina.....	38
5.6. VĚRA 96 LET (KUCHAŘKA, TOPIČKA V KOTELNĚ).....	39
5.5.1. Hlásková rovina	40
5.5.2. Morfologická rovina	41
5.5.3 Lexikální rovina.....	42
5.7. BEDŘIŠKA 91 LET (ADMINISTRATIVA, SKLADNICE)	43
5.7.1 Hlásková rovina	44
5.7.2. Morfologická rovina	45
5.7.3. Lexikální rovina.....	46
6. SHRNU TÍ A ZÁVĚR	47
SEZNAM LITARATURY	51
RESUMÉ	52
PŘÍLOHY	

1. ÚVOD

Tato práce si klade za cíl analyzovat mluvu příslušníků starší generace, tedy osob starších šedesáti let, charakterizovat prostředky běžně mluveného jazyka seniorů, objevit charakteristické rysy, posoudit, zdali se mluvený projev obměňuje v závislosti na věku a pohlaví a zjistit, jaké jsou největší problémy a bariéry v komunikaci se starší generací. Pro analýzu byl použit vzorek sedmi respondentů ve věkovém rozmezí šedesát až devadesát šest let. Jedná se o čtyři ženy a tři muže. Většina dotazovaných pochází z jižních nebo západních Čech, pouze v jednom případě se mluvčí narodila v zahraničí, konkrétně na Podkarpatské Rusi. V dětství se ovšem přestěhovala do České republiky, proto je její čeština k nepoznání od rodilých mluvčích. Všichni účastníci výzkumu jsou již v důchodu, z toho důvodu nejsou nuceni striktně užívat spisovnou češtinu a jejich projev není tímto způsobem ovlivněn.

Před vlastní tvorbou bakalářské práce byly stanoveny hypotézy, jejichž zhodnocení (potvrzení nebo vyvrácení hypotéz) je uskutečněno v závěru. Předpokládáme, že převážnou většinu jazykových prostředků objevujících se v běžně mluveném projevu příslušníků starší generace tvoří prvky patřící do obecné češtiny. Složení jazykových prostředků je u každého respondenta odlišné, pokusíme se ovšem dokázat, že obecněčeské prvky převládají. Dále se domníváme, že kvalita projevu a komunikačních schopností seniorů závisí na jejich věku. S narůstajícím věkem tyto schopnosti klesají. Pohlaví není v tomto směru příkládán příliš velký význam. Naší další domněnkou je, že se převážná většina starších mluvčích nedokáže držet zvoleného tématu a často (vědomě či nevědomě) od něj odbíhá.

Materiál pro jazykovou analýzu byl získán pomocí rozhovorů. Nahrávky těchto promluv se staly výchozími pro daný rozbor. Snažili jsme se o zachycení nepřipraveného neoficiálního soukromého běžně mluveného projevu. Projev splňuje podmínky nepřipravenosti, podmínka neoficiálnosti ovšem zcela splněna není. Většina dotazovaných se na začátku rozhovoru snažila používat spisovné výrazy a komunikovat nepřirozeně v souvislosti s běžnou mluvou, neboť byli nervózní a zaskočení přítomností nahrávacího zařízení. V průběhu rozhovoru však téma opadla a projev se stal neoficiálním a spontánním.

Práce zkoumá jazykový projev respondenta jako celek. Zaměřuje se na opakovací a vysvětlovací sekvence, schopnost vybavení si potřebné informace a rozpomenutí se na hledaný výraz. Zabývá se prajazykovými prostředky, jako je tempo řeči a délka pauz, a ostatními jevy z roviny fonetické, dále rovinou morfologickou a lexikální.

Získané nahrávky jsme přepsali pomocí běžného pravopisu, který bylo nutno modifikovat pro dosažení autenticity. Není brán zřetel na asimilaci znělosti, spíše na ortoepické nedostatky, případně výslovnostní a jiné varianty. Fonetická transkripce nebyla použita, neboť podstatně ztěžuje vnímání textu. Výrazy se změněnou výslovností, slova se zjednodušenými hláskovými skupinami nebo výrazy s nespisovnou koncovkou ponecháváme. Užíváme zápisu, který zachovává velká písmena na začátku vět i koncová znaménka včetně interpunkce z důvodu zaměření práce a přehlednosti.

„Přepsaný magnetofonový záznam, transkript, je ochuzen o složku neverbální, mimojazykovou (gesta a mimiku mluvčích, jejich pohyby, vzhled, chování lze jen do jisté míry popsat pomocí komentářů).“¹

Shromážděné nahrávky respondentů byly hodnoceny nejprve individuálně, až později došlo ke vzájemnému porovnávání a konečně konfrontaci s odbornou literaturou. Zkoumání bylo zaměřeno na prajazykové prostředky a celkový dojem z projevu. Dále byly vyhledány jazykové prostředky spisovné, obecněčeské a nářeční. Proběhlo jejich rozdělení na jevy hláskoslovné, tvaroslovné a lexikální a následoval další výzkum. Byla sledována vzájemná konkurence a četnost výskytu těchto prostředků. Na závěr bylo provedeno zhodnocení výsledků a jejich vzájemné porovnání s ohledem na věk a pohlaví.

Bakalářská práce je rozčleněna do dvou hlavních částí. V první části jsou popsány teoretické poznatky z odborné literatury. Je zde uvedeno několik informací týkajících se komunikace a běžně mluveného jazyka. Pozornost je věnována také vymezení a charakteristice pojmu starší generace, a to nejen z pohledu České republiky. V neposlední řadě se tato část věnuje největším problémům seniorů při komunikaci.

Druhá část shrnuje poznatky z vlastního výzkumu. Nachází se zde rozbor a hodnocení jednotlivých projevů, jejich vzájemné porovnání a zhodnocení hypotéz. Všechny přepsané nahrávky v celém znění jsou uvedeny v přílohách této práce.

¹ MÜLLEROVÁ, Olga; HOFFMANNOVÁ, Jana; SCHNEIDEROVÁ, Eva: *Mluvená čeština v autentických textech*. Jinočany: H & H, 1992, str. 3.

2. KOMUNIKACE V PRŮBĚHU ŽIVOTA

HONZÁK popisuje komunikaci jako „lidskou schopnost užívat výrazových prostředků (slovních i neslovních) k vytváření a udržení mezilidských vztahů. Komunikace se uskutečňuje sdělovacím procesem, v němž člověk projevuje svoje city, vůli, myšlenky a sděluje informace.“²

Komunikace patří k nejdůležitějším lidským dovednostem. Stává se pro člověka nepostradatelnou již od narození, neboť se neustále snaží dorozumět s osobami ve své blízkosti za účelem naplnění nejprve základních a později i vyšších lidských potřeb. Komunikace probíhá vždy z nějakého důvodu - předání informací, navázání kontaktu, ovlivnění chování nebo mezilidských vztahů.

Andrea POKORNÁ³ považuje komunikaci za základ všech lidských vztahů a charakterizuje ji také jako proces, při kterém dochází k předávání informací mezi dvěma nebo více komunikanty.

„Už od dětství a též v dospívání, v dospělosti i ve stáří můžeme pozorovat rozdíly mezi dětmi, adolescenty, dospělými i seniory v tom, jak komunikují. Nejen rozdíly v bohatosti slovní zásoby, stylistické úrovni, v tempu řeči, mimice či gestikulaci, nýbrž i v tom, co bychom mohli označit jako komunikativní způsobilost nebo též kompetenci.“⁴

Naše komunikační návyky se v průběhu života mění. Záleží především na tom, kým jsme ovlivněni. Na začátku života a v dětství to jsou zejména rodiče, postupem času i ostatní členové rodiny, jejichž způsob komunikace se snažíme napodobit a osvojit si jej. S měnícím se a rozšiřujícím se okruhem lidí v našem okolí a s rostoucím věkem se zvyšuje také úroveň dorozumívání, rozšiřuje se naše slovní zásoba a obměňuje se styl vyjadřování.

Jako další, po rodině, příbuzných a přátelích, zasahují do utváření způsobu našeho dorozumívání vzdělávací instituce a instituce pro volnočasové aktivity. Školky, školy a různé kroužky mají nemalý podíl na našem komunikačním rozvoji. V této době se tedy především učitelé stávají hlavními vzory v komunikování. Platí to především pro žáky mladšího školního věku, neboť pro ně učitel stále představuje autoritu.

² HONZÁK, Radkin: *Komunikační pasti v medicíně*. Praha: Galén, 1999, str. 15.

³ POKORNÁ, Andrea: *Komunikace se seniory*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010

⁴ PLAŇAVA, Ivo: *Průvodce mezilidskou komunikací. Přístupy - dovednosti - poruchy*. Praha: Grada Publishing, 2005, str. 73.

Postupem času se pozice učitele mění. Žáci se s příchodem puberty staví vůči vyučujícím spíše do opozice a záměrně odmítají jejich způsob komunikace přijímat.

V období dospělosti by měla komunikační kompetence dosahovat vrcholu. Schopnost vyjádřit veškeré myšlenkové pochody, rozlišit, o jakou komunikační situaci se jedná a v závislosti na ní použít adekvátní jazykové prostředky, by měla být nejvyšší. Komunikační schopnost jedinců se ovšem odvíjí od prostředí, ve kterém žijí, z toho důvodu bude vrchol této kompetence nastaven u každého odlišně. Lidé, kteří se pohybují ve vyspělém jazykovém prostředí a jsou nuceni denně komunikovat na úrovni, budou mít jistě vyspělejší slovní zásobu a ústní projev oproti jedincům, kteří své komunikační schopnosti žádným způsobem neobohacují a nerozvíjejí, nýbrž zanedbávají.

S přibývajícím věkem způsobilost komunikovat klesá. Na zhoršení má vliv řada faktorů spojených právě s procesem stárnutí. Pro správné porozumění a pochopení smyslu rozhovoru, tedy pro účinnou komunikaci i v pokročilém věku, je nezbytně nutné znát tyto problémy a vyvarovat se chyb, které ve většině případů plynou z nepřizpůsobení komunikace schopnostem seniora. O problémech v komunikaci ve stáří bude podrobněji pojednáno níže.

3. BĚŽNĚ MLUVENÝ JAZYK

V každodenních komunikačních situacích se setkáváme s mluvenými projevy, ve kterých jednoznačně dominuje význam a obsah sdělení nad jeho formou. Prioritně se nehledí na spisovnost a použité jazykové prostředky, v popředí naopak stojí porozumění účastníků komunikace a srozumitelnost sdělení.

Jak uvádí ve své práci Marie KRČMOVÁ⁵, běžně mluvený jazyk lze definovat jako soubor jazykových prostředků, jež uživatelé jazyka používají v soukromé nepřipravené neformální mluvené komunikaci. Slouží jako nástroj běžné komunikace a využívá prostředků ze všech útvarů národního jazyka. Hovoříme o tzv. míšení kódů. Na ose stratifikace národního jazyka se běžně mluvený jazyk nedá přiřadit k žádnému existujícímu útvaru, poněvadž nemá samostatnou strukturu.

Běžně mluvený jazyk je podle Bohumíra DEJMKY „soubor jazykových prostředků nespisovných i spisovných (zvl. hovorových), charakteristických pro oblast běžně dorozumivací.“⁶

Jednotlivé útvary jazyka nejsou v běžné denní komunikaci zastoupeny stejnou měrou. Objevují se zde jazykové prostředky z obecné češtiny, prvky nářeční a nadnářeční, slova nově utvořená a přejatá výrazy. Záleží pouze na komunikantech, jaké prostředky upřednostní a jaké odsunou do pozadí. V každém běžně mluveném projevu se vyskytují jevy spisovné i nespisovné, u každého jedince však v jiném poměru (vzhledem k jeho jazykovým a komunikačním znalostem a schopnostem).

Normu běžně mluveného jazyka není lehké vymezit, přesto je možné posoudit běžný projev jako normální nebo neobvyklý v závislosti na přítomnosti nebo absenci nápadných znaků. Norma je popsána negativně - nejsou v ní uváděny prostředky typické pro běžně mluvený jazyk, ale takové, jež do této normy nenáleží. Může se jednat například o „prvky úzce spisovné, např. knižní výrazivo, infinitivy typu říci, instrumentál. pl. typu s páni, pro střední a mladou generaci, ale i jazykové prostředky ryze nářeční.“⁷ Tímto se běžná mluva odlišuje od ostatních útvarů národního jazyka.

⁵ KRČMOVÁ, Marie: *Běžně mluvený jazyk v Brně*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981.

⁶ DEJMEK, Bohumír: *Běžně mluvený jazyk nejmladší generace v Hradci Králové (hláskosloví a morfologie)*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, 1987, str. 8 - 9.

⁷ KRČMOVÁ, Marie: *Běžně mluvený jazyk v Brně*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981, str. 13.

4. KOMUNIKACE SE SENIORY

Stárnutí je proces, který se týká nás všech a který je nezvratný. „Stárnutí je významným fenoménem života moderní společnosti, který se v souladu s aktuálními demografickými trendy stává stále diskutovanější.“⁸

Jak ve svém díle uvádí POKORNÁ⁹, lze hovořit o stárnutí jednotlivců nebo o stárnutí celé společnosti. Společnost stárne podle toho, jak se mění složení obyvatel, tedy jak velkou část tvoří osoby považované společností za staré. Populace může tedy i mládnout. Naproti tomu jednotlivci stárnou nezvratně, a proto se lidstvo zajímá o příčiny stárnutí a snaží se o oddálení stáří a problémů s ním spojených.

Stárnutí je celosvětový problém, který je nutné řešit. Každá civilizovaná společnost by tedy měla starým občanům zajistit co nejlepší životní podmínky, pečovat nejen o jejich zdravotní stav, ale také o jejich psychiku, na kterou má komunikace velký vliv. Je tedy potřebné znát zásady správné komunikace se seniory a vědět, čeho se vyvarovat a na co si dát pozor, aby se staří občané cítili dobře, neuzavírali se do sebe a nebáli se komunikovat.

4.1. VYMEZENÍ POJMU STARŠÍ GENERACE

Marie VÁGNEROVÁ¹⁰ ve své práci popisuje jednotlivé etapy lidského života. Nejdelsí období našeho života tvoří dospělost. Je dělena na mladou, střední a pozdní (starší). Dosažení dospělosti signalizuje schopnost přijmout a zvládnout určité vývojové úkoly. Mladá dospělost zahrnuje období od dvaceti do třiceti pěti let. Do období střední dospělosti člověk vstupuje po dosažení třicátého pátého roku života. Tato etapa končí přibližně ve věku čtyřiceti pěti let. Pozdní dospělost je tvořena obdobím mezi čtyřicátým pátým a šedesátým pátým rokem života. Následuje období stáří, které má dvě fáze. Rané stáří (šedesát až sedmdesát pět let) a pravé stáří (po sedmdesátém pátém roce života). V některých publikacích není období stáří popisováno samostatně a obyvatelé, kteří dosáhli šedesáti pěti let, bývají řazeni do etapy starší dospělosti. Příslušníci starší generace, senioři, spadají tedy právě do této skupiny.

⁸ POKORNÁ, Andrea: *Komunikace se seniory*. Praha: Grada, 2010, str. 7.

⁹ POKORNÁ, Andrea: *Komunikace se seniory*. Praha: Grada, 2010.

¹⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. II., Dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2007

„Starší dospělost je sociální konstrukcí určenou administrativní potřebou sociálního státu. V industriálních společnostech zahrnuje tu populaci, která je ekonomicky neproduktivní, tedy závislá na důchodu a tím na společnosti.“¹¹

Stáří je v jednotlivých zemích chápáno různě, a tudíž není možné, vytvořit jednotnou definici ani jednotný pohled na to, ve kterém věku se člověk začlení mezi seniory. Ovlivňuje to celá řada faktorů. Záleží například na rozhodnutí společenství, jakou populaci bude považovat za starou.

Jiří ZEMAN¹² ve své práci uvádí, že v České republice spadají do úseku starší dospělosti lidé, kteří dosáhli věku 60 – 65 let, naproti tomu západoevropská společnost pokládá za členy této skupiny osoby nad 75 let. Úzce to tedy souvisí i s odchodem lidí do důchodu. V České republice převažuje negativní pohled na stárnutí a stejně se pohlíží i na tyto jedince. Podle mínění většiny obyvatel jsou staří občané pro společnost z ekonomického hlediska přítěží, neboť ekonomicky aktivních je jen malé procento z nich. Toto pojetí stáří může vést k neshodám mezi generacemi ve společnosti. Pro vymezení nejstarší etapy dospělosti je důležitá také střední délka života. Průměrný věk, jehož se narozená generace může dožít, se v jednotlivých zemích odlišuje, a proto je různá i dolní hranice stáří. V Andoře se lidé v průměru dožívají věku 85 let, zatímco například ve Východní Africe (Angola, Malawi, Zimbabwe) dosahuje průměrný věk 35 let. Podle statistických údajů se tato hodnota v Evropě pohybuje mezi 74 – 80 lety (v České republice 75 let), pouze v některých zemích bývalého Sovětského svazu klesá střední délka života pod hranici 70 let. Průměrná délka života je ovlivněna mimo jiné také pohlavím. Ženy se obvykle dožívají vyššího věku než muži a to platí ve všech státech Evropy. V západní Evropě i v České republice ženy žijí v průměru o 7 let a v jihovýchodní Evropě dokonce o 12 let déle než muži. Mluví se proto o tzv. feminizaci stáří, jež se projevuje zvyšujícím se počtem vdov. Ve vzorku dotázaných respondentů pro analýzu mluvy příslušníků starší generace se z tohoto důvodu objevují z větší části ženy.

¹¹ ZEMAN, Jiří: *Ke komunikaci nejstarší generace*. In: Jaklová, Alena: *Komunikace – styl – text*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006, str. 105.

¹² ZEMAN, Jiří: *Ke komunikaci nejstarší generace*. In: Jaklová, Alena: *Komunikace – styl – text*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006.

4.2. PROBLÉMY V KOMUNIKACI U STARŠÍ GENERACE

Z výše uvedeného výzkumu je patrné, že se počet obyvatel patřících ke starší generaci zvyšuje a stále bude zvyšovat, proto je nezbytně nutné znát zásady, které napomohou efektivní komunikaci, zabrání nedorozuměním a dodají seniorům jistotu a chuť komunikovat. Mnohdy vlivem nesprávného přístupu dochází u těchto obyvatel k omezení komunikace, jelikož se obávají vlastního selhání, přitom právě udržení komunikačních schopností se velkou měrou podílí na úspěšném stárnutí.

Senioři mohou mít často potíže s komunikací kvůli strachu. Vlivem změn souvisejících s procesem stárnutí se objevuje celá řada problémů zabraňujících efektivní komunikaci, jejichž vinou se lidé v pokročilém věku mnohdy vyhýbají konverzaci a uzavírají se do sebe. Tyto komunikační problémy bývají většinou spojovány se změnami v paměti. Jednou z překážek, se kterou se starší generace potýká, je fakt, že si nejsou schopni vybavit vlastní jméno osoby, název ulice nebo televizního pořadu, což pro ně může být natolik nepříjemné, že ztratí chuť komunikovat. Ovšem v případě, kdy si účastníci komunikace vzájemně napomáhají při vybavení vlastního jména, lze tento „problém“ považovat za pozitivní, neboť ke komunikaci dochází.

Vlivem změn v paměti dochází i k dalším problémům. Senioři při vyprávění často opakují konkrétní pasáže, jelikož si neuvědomují, že danou informaci již sdělili. Volí témata neúměrná svým vyjadřovacím schopnostem, která pak nedokážou dokončit z důvodu ztráty souvislosti a odbíhání od započatého tématu, popřípadě nejsou schopni vyjádřit konkrétní myšlenku. „Nejnápadnější jsou tyto jevy u části nejstarší populace trpící mnohomluvností: projev těchto jedinců je sledem verbalizací, které se postupně vzdalují od počátečního tématu, ztrácejí interakční podstatu a stávají se monologem, jež obsahuje segmenty s počátečním tématem volně související, ale informačně zcela irelevantní.“¹³ Komunikace obsahující výše popsané prvky může vést často k neshodám a mezigeneračním konfliktům, proto je důležité znát tento problém a trpělivě naslouchat. Obavy z komunikace může u starších lidí vyvolat také zdravotní stav. Například nedoslýchavost je jedním z problémů, kvůli kterému se senioři často uzavírají a nekomunikují.

¹³ Zeman, Jiří: Ke komunikaci nejstarší generace. In: Jaklová, Alena: Komunikace – styl – text. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006, str. 107.

V dnešní moderní a dynamické době se v závislosti na nových technologiích a výrobcích vytvářejí nebo přejímají nová slova, výrazy a zkratky, kterým starší generace téměř nemůže rozumět. Tento fakt je v komunikaci se seniory potřeba zohlednit. Úmyslným použitím cizích slov nebo zatajením významu těchto výrazů dochází mezi účastníky komunikace k nedorozumění, které může mít i fatální následky, např. ve zdravotnictví.

4.3. SPECIFIKA KOMUNIKACE SE SENIORY

I přes výčet problémů, které ve stáří ztěžují a omezují komunikaci, jsou senioři pokládáni za dobré vypravěče, kteří dovedou vykládat příhody ze svého života tak poutavě, že posluchači mnohdy vyžadují jejich opakování. Konverzace probíhá nejčastěji v rodinném prostředí nebo v kruhu přátel. „Vypravování starých lidí je určitým druhem narativu, vedle např. vypravování dětských, vypravování v určitých profesích, vypravování historek z hereckého života atp.“¹⁴ Nejčastěji vzpomínají na zážitky ze svého života.

Narativní postup u seniorů je sice založen na časové posloupnosti, avšak to není jejich hlavním cílem. Daleko větší důraz kladou na informovanost posluchačů, proto používají „postup informativní a sdělují fakta ze svého života v podobě výčtů – strukturovaných jednak lineárně, jednak do podoby určitých shluků koncentrovaných k závažným životním obdobím.“¹⁵ Při vypravování je hlavní dějová linie doplněna o linie vedlejší, skládající se z odboček nebo vysvětlivek. Snaha o co největší informovanost ale není vždy přínosem, neboť přílišné množství nepotřebných dat ztěžuje vnímání a může tak dojít k vzájemnému nedorozumění. Staří mluvčí chtějí do svých projevů zahrnout osobní data a časové údaje. Sdělují, kdy a kde se kdo narodil a kdy se jaká událost přihodila. Často srovnávají minulost se současností. Poukazují tím na změny, které se udály ať už s nějakým místem nebo se společností obecně, a provádí hodnocení. Mnohdy idealizují dobu svého mládí a současný stav pokládají za horší. Naproti tomu ovšem zdůrazňují těžké životní situace, které si současná mladá generace téměř nedovede představit (režimy, války).

¹⁴ MÜLLEROVÁ, Olga: *Příhody v autobiografických narativech příslušníků nejstarších generací*. In: Jaklová, Alena: *Komunikace – styl – text*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006, str. 110.

¹⁵ HOFFMANNOVÁ, Jana: *Strukturace dialogických vypravování seniorů (se zaměřením na opakovací sekvence)*. In: Jaklová, Alena: *Komunikace – styl – text*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006, str. 123.

4.3.1. Stereotypy

Dalším významným prvkem objevujícím se ve vyprávění osob pokročilého věku jsou tzv. stereotypy. Dělí se na výrazové, k nimž se řadí např. rčení a zastaralé frazémy, a na postojové, které se týkají „přiřazování osob a skupin k určitým, často schematizujícím, nicméně intersubjektivně sdíleným konceptům.“¹⁶ V příhodách se často pro oživení objevuje i přímá řeč, ovšem hranice mezi přímou a nepřímou řečí jsou stírány, neboť věty nebo výrazy, jež slouží k uvozování, bývají většinou vypouštěny nebo upravovány.

4.3.2. Rozdíly vypravování mužů a žen

Nyní se zaměříme na shodné či odlišné rysy ve vypravování mužů a žen. Příhody vyprávějí rádi všichni bez ohledu na pohlaví, ovšem určité odlišnosti se zde objevují. MÜLLEROVÁ¹⁷ ve svém díle popisuje rozdíly ve vypravování mužů a žen. Muži vypravují příběhy humorně, chtějí posluchače pobavit. Používají nadsázku a může se zdát, že si vymýšlejí. Zaměřují se na zážitky z dětství, z vojny nebo z války, vzpomínají na „klukovské“ hry a chození za děvčaty nebo vykládají o dobových technických věcech. Muži podávají své příběhy dramatičtější, s vsuvkami a odbočkami. Ženský styl vypravování je jiný. Jejich příběhy jsou kratší, bez odbočení, ale s velkým množstvím věcných informací. Tematicky jsou mnohem pestřeji zaměřeny. Ženy popisují zážitky z tanečních zábav, hovoří o chození s chlapci, o rodině a dětech, o rodinách a dětech přátel, o sousedech a o životě obecně. Pomocí příhod se snaží poukázat na lidské vlastnosti a charakter.

4.3.3. Vysvětlovací a opakovací sekvence

Vysvětlovací a opakovací sekvence také patří mezi jevy, které se ve vyprávění seniorů objevují. Charakteristické jsou spíše pro dialogické rozhovory, a to především v konverzaci s mladším posluchačem. Senior vysvětluje neznámé nebo zastaralé výrazy nebo souvislosti vztahů a událostí, o kterých hovoří. Posluchač buď požádá o objasnění, nebo výklad iniciuje sám vypravěč. V některých případech si starší mluvčí nemůže na hledané slovo vzpomenout, proto se posluchač snaží požadovaný výraz napovědět. Tak

¹⁶ HOFFMANNOVÁ, Jana: *Strukturace dialogických vypravování seniorů (se zaměřením na opakovací sekvence)*. In: Jaklová, Alena: *Komunikace – styl – text*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006, str. 124.

¹⁷ MÜLLEROVÁ, Olga: *Příhody v autobiografických narativách příslušníků nejstarších generací*. In: Jaklová, Alena: *Komunikace – styl – text*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006

dochází k opakování. Je důležité znát typ opakovací sekvence, zdali je opakování úplné nebo neúplné, upravené nebo v přesném znění. Rozhoduje také to, opakuje-li senior po posluchači nebo posluchač po seniorovi. Tímto se dostáváme k opakovacím sekvencím zaměřeným na opakování lexikálně-syntaktických konstrukcí, jak je ve svém díle popisuje HOFFMANNOVÁ.¹⁸

Posluchač opakuje po seniorovi:

Některé opakovací sekvence se mohou uplatnit coby potvrzení příjmu informací, kdy posluchač zopakuje důležitou informaci. Často dochází k překrývání řeči účastníků komunikace.

S: Byly tam i děvčata, který se učily soustružnicema, ale větinou ty děvčata potom po roce vocud vodešly.

P: Vodešly, hm.

V některých případech pomáhají opakovací sekvence vyjádřit údiv. Posluchač se chce od vypravěče dozvědět více informací.

S: ...tak chtěli, aby si jim tam v tom podniku dva roky pracovala.

P: Dva roky?

S: Dva roky aspoň.

K opakování také dochází v případech, kdy posluchač nechápe výraz, který senior použil a dožaduje se vysvětlení.

S: Vona... Takle, tenkrát byly umístěnky. Takže vona učila první rok ve Stříbře.

P: A umístěnky, to znamená, že kam...

S: Umístěnky dávala škola. Dyž už byla hotová, tak škola dala umístěnku a jí přiřkli Stříbro.

¹⁸ HOFFMANNOVÁ, Jana: *Strukturace dialogických vypravování seniorů (se zaměřením na opakovací sekvence)*. In: Jaklová, Alena: *Komunikace – styl – text*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006

Senior opakuje po posluchači

Mluvčí - senior zopakuje celou otázku nebo její část po posluchači a použije ji do odpovědi.

P: Jakože vás si vyučovala sama pro sebe ta firma jakože?

S: Ta firma to si tenkrát učila takle.

P: Počkej a jak myslíš, nastoupili do útvaru?

S: Do útvaru, no jako pochodovali.

Opakování staršího vypravěče po posluchači může být také zapříčiněno neschopností seniora vzpomenout si na událost nebo název nebo si vybavit výstižný výraz. Posluchač napoví a senior hledané slovo zopakuje.

P: A radiomechanik dělá co?

S: Radio jako radiomechanik...

P: Jako opravovat rádia?

S: Jako opravovat, opravovat rádia.

Senior se chce mnohdy pouze ujistit o správnosti svého tvrzení.

S: Dobrá Voda se to menuje?

P: Dobrá Voda.

S: Dobrá Voda, tam sme bydleli.

Starší mluvčí opakuje části výpovědí po posluchačích také proto, že hned neporozuměl otázce nebo si nechává dostatečný čas a prostor na zformulování odpovědi. Někdy si je vědom toho, že posluchač nemusí užitému výrazu porozumět, proto, aby se ujistil o srozumitelnosti sdělení, tohoto účastníka komunikace vyzve, aby daný výraz vysvětlil, a tím dochází k opakování.

S: ty chodili v mejšlákách do školy... víš, co sou mejšláky?

P: Ne... jakože, jakože dřeváky?

S: Dřeváky, ano...v dřevákách.

Opakování může být zapříčiněno také nedoslýchavostí seniora, proto mluvčí svou otázku položí znovu.

P: ...v tej zbrojovce pořád?

S: Prosim?

P: V tej zbrojovce nebo...

S: Ve zbrojovce, v zbrojovce to bylo všechno, to se dílo v tej zbrojovce.

Opakovací a vysvětlovací sekvence jsou v dialogických rozhovorech se seniory velmi časté, zajišťují hladký průběh rozhovoru bez komplikací a nedorozumění a usnadňují účastníkům komunikace konverzaci.

5. ANALÝZA PROMLUV RESPONDENTŮ

5.1. ZDENĚK 60 LET (ELEKTRIKÁŘ)

Mluvčí při vyprávění tohoto příběhu nebyl nikým rušen. Jedná se tedy o monologický projev, a tudíž se zde nevyskytují žádné opakovací sekvence. Celý příběh vypravěč uvedl (*povim tě takovou příhodu*), aby posluchače připravil na vyprávění. Tempo řeči bylo zpočátku rychlejší, postupem času se však zpomalilo a ustálilo. Na začátku vyprávění volil respondent jednoduché a krátké věty, naopak v druhé části příběhu užíval rozsáhlá souvětí, rozhovořil se. Tyto jevy lze vysvětlit nervozitou, která v průběhu rozhovoru opadla.

Vyprávění je oživeno použitím přímé řeči. Mluvčí se snaží o dramatickosti i po zvukové stránce, neboť při každém citování mluví dynamičtěji a s větším záplem, aby lépe vystihl a dokreslil popisovanou situaci a posluchači si tak mohli lépe představit danou událost. Každou přímou řeč dotazovaný uvozuje slovesem *říkat* nebo *povídat*. (*povídal – počkej, já tam přijedu; tak říkali – to není možný, to musíme dostat ven – no a teď mu blesklo hlavou, povídá – počkej já mam nápad, já mam traktor, zapřahneme voznici, nabereme vodu a vytopíme je ven; voni povídaj – no nic, máme tady lišku, tak se jí snažíme dostat ven*).

Respondent ve svém projevu užívá poměrně často konektory, spojovací výrazy. Tuto funkci v analyzovaném projevu plní především výraz *no* (*no pustili tam toho jeho psa, no ten tam řval taky, jak kdyby tam byl jezevec; no tak říkali – to není možný, to musíme dostat ven – no a teď mu blesklo hlavou; no a ten nemeškal; no když takle blbli asi třetí hodinu; no nic se nedílo*).

V historce je použita vysvětlovací sekvence, kdy mluvčí odbočí od hlavní vyprávěcí linie a vysvětluje okolnosti děje, aby posluchači lépe porozuměli (*no teď musím ještě podotknout, že jako to jejich myslivecký sdružení sousedilo s takovým vojenským objektem, v kterým měly být údajně rakety, nevím, nebylo to ještě za totality no a tam místo tý nory, co si mysleli, že tam je liška, tak to byl větrací otvor*).

Celé vyprávění působí uceleně, mluvčí nedělá velké pauzy, nepřemýšlí nad vhodným slovem, ani dlouze nevzpomíná na popisovanou událost a okolnosti. Je to způsobeno poměrně nízkým věkem respondenta (v rámci sledované skupiny) a jeho velmi dobrými komunikačními schopnostmi.

5.1.1. Hlásková rovina

1. Samohlásky

Krácení

Zkoumáním projevu respondenta bylo objeveno krácení vokálu *ů* v tvarech přivlastňovacích zájmen (*muj kamarád myslivec*). Jev hodnotíme jako obecněčeský.

Dále bylo zjištěno, že v respondentově mluvním úzu se vyskytuje krácení uvnitř slova, a to uvnitř slovesného základu slovesa *říkat* (*no tak říkali*). Jedná se o obecněčeský jev. U slovesa *povídat* ovšem zůstává vokál nezkrácen (*povídal v hospodě zážitek*).

V mluveném projevu respondenta se pravidelně objevuje i krácení vokálu *í* v osobní koncovce *-ím* v 1. os. sg. indikativu přítomnosti (*povím tě příhodu; já nevím co; musím ještě podotknout*). Pravidelně také dochází ke krácení vokálu *á* (*počkej já mam nápad, já mam traktor*). Tento jev je typický pro jihozápadočeské nářečí.

Mluvčí pravidelně krátí samohlásku *í* v koncovce 3. os. sg. indikativu přítomnosti slovesa *být - není* (*to není možný*). Tento jev je hodnocen jako obecněčeský.

Analýzou mluvního úzu respondenta bylo zjištěno pravidelné krácení samohlásky *í* v deklinačních koncovkách před konečným *-m*. Toto krácení se vyskytuje ve tvarech složené deklinace (*sousedilo s takovým vojenským objektem*) a také ve tvarech, jejichž východiskem jsou obecněčeské formy vzniklé úžením *é > í* (*v takovým kopci*). Tyto tvary se řadí do tvrdé adjektivní deklinace. Jedná se o obecněčeský jev.

Mluvčí nepoužívá v koncovce nominativu plurálu maskulina animata dlouhou samohlásku, ponechává spisovnou variantu (*vojáci*). Nedochozí k dloužení.

Diftongizace *ý > ej*

Diftong *ej* se místo původního *ý* objevuje v základu slova (*měly bejt rakety*). Jedná se o jev patřící do obecné češtiny.

Zánik samohlásky

V respondentově projevu zaniká samohlásky *í* sousedící se souhláskou *j* (*co tady dělaj; voni povídaj*) a samohlásky *e* sousedící se souhláskou *m* ve 3. os. plurálu (*vylejem*).

2. Souhlásky

Protetické v

Protetické *v* se objevuje velmi často. Například u osobních zájmen (*voni povídaj*), dále u výrazů (*jeli na vobhlídku; nevěděli, vodkud se hrne*). Jev patří do obecné češtiny. V případě *větrací otvor* však respondent zachovává spisovnou výslovnost.

Zánik souhlásek

Mluvčí ve svém projevu odsouvá konsonant *j* na začátku slova (*musim eště podotknout*) a dále vynechává slabikotvornou hlásku *l* u přičestí minulého po souhlásce (*pes najednou odběh; přivez svého psa*). Na jiném místě v tomto případě však hlásky *l* odsunutá není (*ale ten neposlechl*). Může to být dáno respondentovou snahou o spisovnost. Jev je hodnocen jako obecněčeský.

V respondentově mluvním úzu je uplatňována obecněčeská výslovnost slova když (*dyž*) a dochází ke zjednodušování hláskových skupin *khl* > *kl* (*takle blbli*).

5.1.2. Morfologická rovina

1. Substantiva

Pozorováním mluvního úzu respondenta bylo zjištěno užívání unifikovaného tvaru s koncovkou *-ma* v instrumentálu plurálu substantiv (*se samopalama*). Jev je řazen do obecné češtiny.

2. Adjektiva

U adjektiv se složenou deklinací se objevuje diftongizace *y* > *ej*. Četnost tohoto obecněčeského jevu je v mluvním úzu respondenta stoprocentní. Objevuje se v koncovce (*strašně horlivej; gazík plnej vojáků; slyšeli nějakej zvuk; po dlouhej době přivolal*).

Úženi *é* > *í* u adjektiv se složenou deklinací jsme našli v koncovce i v koncovce před souhláskou – v takovém případě dochází ke krácení (*volal svému známému; nora byla v takovym kopci*). Jev je hodnocen jako obecněčeský.

Mluvčí nerozlišuje tvar nominativu plurálu *ma* a tvary nominativu plurálu ostatních rodů (*mi., f., n.*). Ve všech případech je užitá koncovka *-ý* (*celý natěšený*).

3. Pronomina

U zájmen, která mají složenou deklinaci, se vyskytují obecněčeské tvary na základě úženi a diftongizace (*nora byla v takovym kopci; sdružení sousedilo s objektem, v kterym měly bejt rakety; každej den chodil*).

V dativu osobního zájmena *ty* mluvčí užívá tvar akuzativní (*povim tě příhodu*), v dativu osobního zájmena *já* je použit dlouhý tvar zájmena (*kamarád mně povídal*). Jev řadíme do jihozápadočeského nářečí.

Mluvčí u osobního zájmena *ona* nerozlišuje tvary akuzativní od tvarů genitivních, dativních a instrumentálních (*máme tady lišku, tak se jí snažíme dostat ven*). Tento jev je hodnocen jako obecněčeský.

Respondent užívá v dativu ukazovacího zájmena *ta* obecněčeskou diftongizovanou podobu – *tej* (*uviděl noru a v tej bylo slyšet psa*.) V genitivu tvar vzniklý úžením (*místo tý nory*).

Senior v promluvě užívá nespisovný tvar ukazovacího zájmena *tenhle, tihle* (*tendle, tydlety*). Jev je řazen do obecné češtiny.

V plurálu všech rodů je v respondentově promluvě užíván shodný tvar ukazovacího zájmena *ten* (*ty chudáci*). Jev je charakterizován jako obecněčeský.

4. Numeralia

V respondentově promluvě nenacházíme žádné výrazy vhodné pro rozbor.

5.1.3. Lexikální rovina

Furt – jedná se o slovo cizího původu, konkrétně o germanismus, v češtině s významem pořád, stále (*furt nevěděli, vodkud se jim tam hrne*)

Nimrod – zobecnělé označení pro myslivce nebo lovce. Původně se však jednalo o biblickou postavu, lovce.

5.2. JAN 75 LET (ZÁMEČNÍK)

V tomto případě jde o rozhovor formou dialogu. Mluvčí reaguje na dotazy a postřehy posluchače, vzájemně se doplňují a pomáhají si. Z tohoto důvodu se v promluvě vyskytuje řada opakovacích sekvencí. Vypravěč opakuje část otázky po posluchače (*P: Jakože vás si vyučovala sama pro sebe ta firma jakože? S: Ta firma to si tenkrát učila takle*).¹⁹ (*P: Počkej a jak myslíš, nastoupili do útvaru? S: Do útvaru, no jako pochodovali*). Opakování po posluchače může být zapříčiněno neschopností seniora vybavit si potřebný výraz nebo snahou vytvořit si čas na zformulování odpovědi. V jiném případě dochází k opakování posluchačky po seniorovi, a to proto, že senior vyžaduje ujištění o pravdivosti svého tvrzení. On následně ještě jednou zopakuje potvrzenou informaci pro zajištění plynulosti vypravování (*S: Jeli sme do... vlakem do... k Volarum ne, a je tam, Dobrá Voda se to menuje? P: Dobrá Voda. S: Dobrá Voda, tam sme bydleli*).

K opakování dochází také z důvodu nedoslýchavosti mluvčího. (*P: V tej zbrojovce pořád? S: Prosim? P: V tej zbrojovce nebo... S: V tej zbrojovce, v zbrojovce to bylo všechno... To se dílo v tej zbrojovce*). Senior následně část zopakované otázky použije do odpovědi.

Celé vypravování je vedeno v mírném tempu a nepůsobí příliš uceleně. Mluvčí pečlivě a pozvolna vybírá vhodná slova a často vyplňuje místa, kdy přemýšlí nad souvislostmi, otázkami adresovanými spíše sobě samému než posluchači (*takže zbrojovka, jak se to menovalo, České závody motocyklové prostě měly požadavek, na koho to měli vlasně, prostě nabírali pro svoje potřeby učně jako zámečník, soustružník, frézař a nástrojář*). V projevu se vyskytuje řada nedokončených výpovědí. Jsou způsobeny buď posluchači, kteří přeruší vyprávění otázkou a senior tak ztratí souvislost, jelikož se soustředí na zodpovězení dotazu, nebo seniorem, který se začne zabývat jinou myšlenkou a přeskočí k ní bez ohledu na vyprávěnou situaci.

Přímá řeč zde není použita. Dotazovaný ovšem užívá kontrastu. Srovnává současnou dobu s dobou minulou, s dobou jeho mládí nebo dětství (*tenkrát televize eště nebyly jo; to eště tam nebylo tenkrát jo, to byla zelená louka a todleto učiliště no; jenže dneska je ta technika uplně jiná, takže ten vlak už je daleko, ten už je vode mě, to už já vůbec, to co neska je za techniku, to já už vůbec ani neznam*).

Úvod a závěr příběhu senior uvozuje pomocí vět (*tak jak bych to začal; tak takle to bylo no*), kvůli informovanosti posluchačů.

¹⁹ S - Senior P – Posluchač

5.2.1. Hlásková rovina

1. Samohlásky

Krácení

Zkoumáním respondentovy mluvy bylo nalezeno krácení vokálu *ů* u přivlastňovacího zájmena *můj* (*to byl můj koníček takovej*). Jev hodnotíme jako obecněčeský. Krácení samohlásky *ů* se vyskytuje i na začátku slov (*uplně*).

V respondentově mluvním úzu jsme dále objevili pravidelné krácení vokálu *í* uvnitř slovesného základu slovesa *říkat* (*dyť ti to říkám; jak říkam*). Jedná se o obecněčeský jev.

Analýzou jsme zjistili, že respondent pravidelně krátí vokály v osobní koncovce *-ím* v 1. os. sg. indikativu přítomnosti (*tam sme nastoupili myslim že prvního září; no umim, to víš; teď tě přesně nevim; nevim, jak dneska to tam vypadá; prosim?*). Tento jev řadíme do jihozápadočeského nářečí. Pravidelně také dochází ke krácení vokálu *á* v koncovce v 1. os. sg. i pl. indikativu přítomnosti (*to já už vůbec ani neznam*). V tomto případě jev opět řadíme do jihozápadočeské nářeční podskupiny.

V respondentově mluvním úzu jsme objevili krácení samohlásky *í* v koncovce 3. os. sg. indikativu přítomnosti slovesa *být* (*to není vůbec ani myslitelný; prostě že to není*). Jedná se o obecněčeský jev. Pozorujeme i krácení samohlásky *á* uvnitř slova (*furt mě to jako tahlo*).

Zkoumáním mluvního úzu respondenta bylo dále objeveno pravidelné krácení v deklinačních koncůvkách před konečným *-m*. Toto krácení se vyskytuje ve tvarech složené deklinace (*potom sme druhym rokem už museli mít průpravu, a dyž druhym rokem už sme se učili*) a také ve tvarech, jejichž východiskem jsou obecněčeské formy vzniklé úžením *é > í* (*na stroji na takovym sériovym; potom sem šel v tom druhym roce*). Tyto tvary se řadí do tvrdé adjektivní deklinace. Hovoříme o obecněčeském jevu.

Dloužení

Dloužení vokálu uvnitř slova nacházíme v respondentově projevu zřídka (*potom sem zás přišel ten jednoroční učební kurs*).

V respondentově projevu jsme objevili dlouhý vokál *á* vzniklý stažením dvou slabik s intervokalickým *j* (*v září nák; vodvedl aspoň nákou tu práci; na stroji na nákytm takovym*). Jev je řazen do obecné češtiny.

Mluvčí ve většině případů nežívá v koncovce nominativu plurálu maskulina animata dlouhý vokál, ponechává spisovnou variantu (*zámečníci u svěráku pilovali*;

vyučenci; chlapci šli na nástrojaře). Pouze v jednom případě došlo ke dloužení (*takle tam byli klucí*). Jedná se o prvek patřící do jihozápadočeské nářeční podskupiny.

Diftongizace ý > ej

Diftong *ej* se objevuje v základu slova (*mně se strašně líbilo bejt radiomechanikem; bylo hodně těch chalup těch bejvalejch usedlíků*). Jedná se o jev patřící do obecné češtiny.

2. Souhlásky

Protetické v

Protetické *v* se v respondentově mluvním úzu objevuje téměř ve všech případech. U osobních zájmen (*vono bylo pravidlo*), u sloves (*vodešel potom domu; maminka voslepla; vodvedla aspoň nákou tu práci*) a u předložek (*neměl vůbec vo tom poněti*). Jev řadíme do obecné češtiny. Pouze ve slovech *oprava* nebo *opravit* zachovává respondent spisovnou výslovnost.

Zánik souhlásek

Zaniká souhláska *j* na začátku slova (*tenkrát televize eště nebyly; to eště tam nebylo tenkrát; eště mě to furt stále prostě baví; jak se to menovalo; Dobrá Voda se to menuje*).

Respondent užívá obecněčeskou výslovnost slova *když* (*dyž sem skončil základní školu; dyž už sme se učili*).

V respondentově projevu nacházíme odsouvání konsonantů *k, d* na začátku slov (*dyž x když, dyby x kdyby, neska x dneska*), souhlásky *t* uvnitř slov (*jesli x jestli*) a změny hláskových skupin:

khl > kl (*firma si to učila takle; takle tam byli klucí; tak takle to bylo no*),

vzd > d (*prvního září normálně a dycky sme chodili do školy; dyť ti to říkam*),

tš > č (*věčinou ty děvčata potom po roce vodešly; věčinou se jednalo vo řemeslo*),

čt > št (*po dvou nebo po štyrech*).

Tyto hláskové změny jsou typické pro obecnou češtinu.

5.2.2. Morfologická rovina

1. Substantiva

V lokálu plurálu substantiv rodu mužského nacházíme tvar s koncovkou *-ách* (*brousit závit na třeba závitnících nebo kalibrách*).

Pozorováním mluvního úzu respondenta bylo zjištěno užívání unifikovaného tvaru s koncovkou *-ma* v instrumentálu plurálu substantiv všech rodů (*chlapci se učili buď zámečnickama, nebo nástrojařema; s řemeslníkama; děvčata soustružnicema*). Jev se řadí do obecné češtiny.

2. Adjektiva

V respondentově promluvě jsme u adjektiv našli diftongizaci *y > ej*, která je typická pro obecněčeskou složenou deklinaci. Četnost tohoto jevu je v mluvním úzu respondenta stoprocentní (*tam bylo hodně chalup bejvalejch usedlíků; druhaj rok sem se přihlásil jako na učiliště; na praxi do určitejch dílen; to byl podnik velikej; sem teda byl přidělenaj do řetízárny; sem musel absolvovat devátej učňovskej ročnick*).

Hlásková změna úžení *é > í* se objevovala pravidelně v koncovce *i* v koncovce před souhláskou (*učila pro pražský firmy; takže nezbylo nic jinýho; museli sme do jihočeskýho pohraničí; u každý chalupy byl rybíz; nelíbilo se to černý řemeslo; po levý straně sou budovy; je tam veliký hřiště fotbalový; každý ráno; v jihočeským kraji; pro ty pražský podniky; nedostupný; všechny možný druhy; to už bylo jako ubytovna vybudovaný; asi to měla takle tam přidělený; neska už je to rozdělený; to neni vůbec ani myslitelný*). Jedná se o obecněčeský jev.

Mluvčí nerozlišuje tvary nominativu plurálu adjektiv všech rodů. Ve všech případech je užitá koncovka *-ý* (*už sme byli rozdělený; vyučený sme byli v září; už sme byli posílaný na praxi*). Jev je charakteristický pro obecnou češtinu.

3. Pronomina

U zájmen se složenou deklinací jsme objevili obecněčeské tvary vytvořené úžením a diftongizací (*už sme se rozhodovali do jakýho povolání; jaký povolání by se zvolilo; na brusky, který sem vůbec neměl; tam sme měli každej instruktora; pražský podniky některý; na stroji na náky takovym*).

Respondent užívá v dativu ukazovacího zájmena *ta* diftongizovanou podobu – *ej* (*to bylo všechno v tej dílně; v tej slaboproudařině; to se dílo v tej zbrojovce*).

V genitivu a lokálu se objevuje tvar vzniklý úžením (*vodešel z tý zbrojovky; když se děti vyučily tam v tý zbrojovce*).

V respondentově projevu jsme zaznamenali užití nespisovného tvaru ukazovacího zájmena *tohle* (*todleto nás dali prostě; todle nebylo možný prostě se tam dostat; mě to furt stále prostě baví jo todleto; v tomdletom, v tej slaboproudařině*).

Mluvčí ve svém projevu užívá v instrumentálu plurálu zájmena *takový* obecněčeský tvar s koncovkou *-ma* (*s takovýma*).

U přivlastňovacího zájmena *svůj* dochází v respondentově projevu k úženi *é > í* (*ten měl svýho instruktora*). Úženi je charakteristické pro obecnou češtinu.

4. Numeralia

Základní číslovka čtyři má v genitivu tvar s koncovkou *-ech* (*štyrech*).

U řadové číslovky dochází k diftongizaci *y > ej* (*devátej ročník; druhéj rok*).

5.2.3. Lexikální rovina

Furt – jedná se o slovo cizího původu, konkrétně o germanismus, v češtině s významem stále, pořád (*mě to furt stále prostě baví*)

Vyučenec – činitelský název utvoření pomocí přípony – ec

(*takže to se týkalo těch vyučenců; pak sem dokonce tam zůstal už jako vyučenec*)

5.3. ZDEŇKA 78 LET (PRACOVNICE V JZD)

Mluvčí ve svém příběhu využívá postupu popisného. Jedná se o dialog s vnučkou, ve kterém jí popisuje a vysvětluje, jak udělat kynuté těsto. Jde tedy o popis pracovního postupu. Na začátku rozhovoru mluvčí přivítá vnučku a uvede ji do problematiky (*tak milá Verunko, já tě tady vítám a zrovna tady budu péct buchty*). Následuje samotný popis doplněný o dotazy vnučky. V textu se objevuje několik nedokončených výpovědí způsobených především nepřipraveností projevu seniorky. Z rozhovoru je patrná snaha vypravěčky sdělit co nejdůležitější informace a co nejvíce vnučku poučit. Obrací se na ni při rozhovoru, ujišťuje se, zda popisu rozumí a naslouchá (*víš a vono... a ne moc, tak asi na ten jeden závin dam lžící; takle ho natahnu na ten plech, víš; tendle poměr co dávám, tak to je tak na jeden plech, jo*).

V tomto rozhovoru mluvčí poměrně často užívá konektor, spojovací výraz, *no* (*já musím péct kynutý no; no můžeš z toho udělat závin jablkovej no; osolit no; no tak to těsto nejdřív musí nakynout, no posypu to cukrem; no a ještě to trošku pomastim navrch, no a je to buchta; no, tak si na tom pochutnají no*). Dotazovaná seniorka užívá vysvětlovací sekvence (*já pečů buchty jako moje maminka a pečů je, protože náš děda, ten má rád buchty kynutý a ten nemá rád lískový těsto a nějaký takový, takže musím péct kynutý no*).

V průběhu rozhovoru mluvčí několikrát zopakovala suroviny potřebné na přípravu kynutého těsta i jeho možné využití. (*no dávám tam polohrubou mouku, trochu mlíka, droždí, taky olej a cukr, vajíčko jedno a udělám těsto, trošku osolit taky; dá se tam asi... no půllitr mlíka, vajíčko, droždí, cukr, osolit no a to se... a olej; to je takový univerzální těsto, můžeš z toho udělat závin jablkovej no, můžeš z toho udělat koláč, na kerej můžeš dát švesky, ovoce a drobenku no; no buď na tři záviny anebo můžu udělat koláč, šveskovej a nebo jahodovej a na to tu žmolenku*). Důvodů pro zopakování je několik. Seniorka chce opakováním tyto informace zdůraznit, aby si je posluchačka lépe zapamatovala, nebo si jednoduše nepamatuje, že je již sdělila a udělá to znovu.

Na závěr popisu přidala mluvčí ještě ponaučení pro vnučku (*S: a až se vdáš, Verunko a jestli tě ten tvůj muž anebo ten tvůj přítel... a von by to jed i tatínek, vid'? P: Určitě. S: No, tak si na tom pochutnají no*)²⁰. Závěrečné ponaučení je typické pro vyprávění seniorů. Celý rozhovor je ucelený, bez výrazných pauz a dlouhých proluk. Tempo je stálé, pouze při výčtu surovin seniorka zpomalí, poněvadž sděluje důležitou

²⁰ S – senior P – posluchač

informaci. Dotazovaná odpovídá svižně, při přerušení reaguje rychle. Její komunikační schopnosti jsou na velmi dobré úrovni.

5.3.1. Hlásková rovina

1. Samohlásky

Krácení

Krácení vokálu *i* v koncovce 1. os. sg. a pl. indikativu přítomného času se v projevu seniorky objevuje pravidelně, četnost výskytu je stoprocentní (*takže musím péct kynutý; já ho jenom takle vyklopim; tak si ho rozdělím na tři kousky a ty poválím, rozválím; osmažím trošku na másle; já je krájím; eště to trošku pomastím navrch*). Pravidelně také dochází ke krácení vokálu *á* (*dávám tam polohrubou mouku; udělám těsto, tendle poměr co dávám; zamíchám, udělám těsto a to je na tři záviny; nestrouham; strouhanku dam taky navrch*). Jev řadíme do jihozápadočeské nářeční podskupiny.

Zkoumání mluveného projevu dotazované bylo nalezeno krácení vokálů *á* a *é* uvnitř slov (*takle ho natahnu na ten plech; aby ta šťáva nevytekala; polevkovou žíci strouhanky*).

Dloužení

V projevu seniorky jsme objevili dlouhý vokál *á* vzniklý stažením dvou slabik s intervokálním *j* (*nemá rád lískový těsto a nějaký takový*). Jev je typický pro obecnou češtinu.

Úžení é > í

Úžení se vyskytuje uvnitř slova (*trochu mlíka*). Zde se jedná o hovorový jev.

2. Souhlásky

Protetické v

Respondentka používá protetické *v* u osobních zájmen (*vono to to těsto nejdřív nakyne a von by to jed i tatínek*). U jiných výrazů protetické *v* užitý nebylo (*osolit; obyčejný; ovoce*). Jev charakterizujeme jako obecněčeský.

Zánik souhlásek

Zaniká souhláska *j* na začátku slova (*necháš to eště trošku popokynout eště to trošku pomastim navrch*) a souhláska *l* na začátku slova (*polevkovou žíci strouhanky*).

V projevu seniorky jsme objevili odsouvání konsonantu *t* uvnitř slova (*jesli x jestli*) a užívání obecněčeské výslovnosti slova *když* (*nebo dyž dělám závin*). Dále dochází ke zjednodušení souhláskových skupin *čt > št* (*tři štvrtě*), *khl > kl* (*takle vyklopim na vál a takle ho natahnu; takle pečú*). Zjednodušené hláskové skupiny jsou typické pro obecnou češtinu.

5.3.2. Morfologická rovina

1. Substantiva

Žádné výrazy vhodné pro rozbor v projevu použity nebyly.

2. Adjektiva

U adjektiv se složenou deklinací pozorujeme diftongizaci *y > ej*. Tento jev je typický pro obecnou češtinu. Objevuje se v koncovce (*můžeš z toho udělat závin jablkovej; koláč, šveskovej a nebo jahodovej*).

Dalším jevem, který nacházíme v mluvním úzu seniorky je úžení *é > í* u adjektiv se složenou deklinací. Tato obecněčeská hlásková změna se objevovala pravidelně v koncovce *i* v koncovce před souhláskou (*má rád buhty kynutý; nemá rád lískový těsto; obyčejný no*).

3. Pronomina

U zájmen, která mají složenou deklinaci, nacházíme obecněčeské tvary vytvořené úžením a diftongizací (*aby si měla takovej poměr; koláč, na kerej můžeš dát švesky*).

Objevili jsme i užívání nespisovného tvaru ukazovacího zájmena *tohle, tenhle* (*udělám si třeba...todle, tendle poměr co dávám*). Hovoříme o jevu z obecné češtiny.

Mluvčí ve svém projevu užívá v nominativu singuláru zájmena *takový* tvar s obecněčeskou koncovkou vzniklou úžením (*to je takový univerzální těsto*).

5.3.3. Lexikální rovina

Žádný výraz vhodný pro rozbor nebyl v projevu nalezen.

5.4. JARMILA 83 LET (V DOMÁCNOSTI)

Rozhovor probíhá formou dialogu mezi seniorkou a posluchačkou. Dialog je veden v pomalejším tempu, což mu ovšem neubírá na zajímavosti a poutavosti. Mluvčí na prosbu, zdali by mohla vyprávět o svém dětství a škole, začala srovnáváním minulosti se současností (*to víš, to nejezdily autobusy, chodili sme pěšky ze Strašic do Volenic, každej den a dyž sme prišli domu, tak sme museli pracovat; ted'kon děti dělat nemusí, to víš no; a byli sme zdraví, my sme nezastonali celou zimu no, ted' musí pořád... samý horečky mají dětičky, ty naše stůňou pořád no*). Toto srovnávání se v projevech starých lidí objevuje poměrně často. Může to být způsobeno i věkem posluchačů, který je často o poznání nižší (v tomto případě 21 let). Senioři se proto pomocí srovnání snaží navodit atmosféru doby minulé, kterou posluchači nezažili a jejíž podmínky si mnohdy nedovedou ani představit (*a knížky, knížky takle nosili na ruce, nebyla žádná taška, akorát, dyž sme chodili do těch Volenic, tak sme měli tašku na záda; chodili sme no, za každýho počasí a v zimě co napadlo sněhu; muziky nebyly, tancovat se nesmělo, to se mušelo držet smutek, dyž Němci válčili, tak mi sme nesměli se radovat, víš; bratránec byl v Německu, tak ten tam zažil... bombardování, voni byli v jednom pokoji, do druhýho padaly bomby*). I přes všechny tyto okolnosti hodnotí dotazovaná dobu svého dětství pozitivně, hovoří o něm jako o krásném dětství a ráda na něj vzpomíná (*no, bylo to krásnej život, krásný dětství*).

Vzhledem k vysokému věku seniorky se v rozhovoru objevuje více pauz a nedokončených výpovědí, které však nenarušují plynulost hovoru ani neztěžují vzájemné porozumění účastnic komunikace. Mluvčí v projevu často užívá spojovací výraz *no*.

V rozhovoru je použita i vysvětlovací sekvence, kdy mluvčí posluchačce objasňuje způsoby vzdělávání na vesnici (*to jenom kdo chodil do měšťanky, víš, kdo chtěl bejt víc, víc vzdělanej, jinak byla ve Strašicích škola dvoutřídka, tak chodili jenom do těch Strašic*). Seniorka věnuje větší pozornost pojmům, které považuje za neznámé nebo nesrozumitelné mladé generaci. Žádá po posluchačce vysvětlení, aby se ujistila o srozumitelnosti svého sdělení (*S: Ty mušeli...ty chodili v mejšlákách do školy... víš, co sou mejšláky? P: Ne... jakože, jakože dřeváky? S: Dřeváky, ano, v dřevákách*).²¹ Až poté pokračuje v konverzaci.

Mluvčí velmi dobře reaguje na otázky a orientuje se v rozhovoru. Problémem je neschopnost držet se započatého tématu. Dotazovaná přeskakuje mezi tématy, neboť se snaží sdělit co nejvíce informací a nechce se tedy omezit pouze na jeden námět. V tomto případě není tento fakt nijak rušivý a neznepríjemňuje rozhovor.

²¹ S – senior P – posluchačka

5.4.1. Hlásková rovina

1. Samohlásky

Krácení

Dotazovaná ve svém projevu krátí vokál *é* uvnitř slova *léto* (*celý leto*).

Dále bylo objeveno krácení vokálu *í* uvnitř slova, a to uvnitř slovesa *říkat* (*tak ten tam zažil, říkal bombardování*). Jev řadíme do obecné češtiny.

Dloužení

Mluvčí ve svém projevu používá dlouhý vokál *á* ve slově *bratranec* (*byl bratranec byl v Německu*). Jedná se o nářeční prvek.

Dloužení nacházíme ještě v 3. os. sg. indikativu préterita aktiva slovesa *zažít* (*musel jít na ty nucený práce, tak ten tam zažil; no, ten tam zažil*).

V nominativu plurálu maskulina animata vyslovuje mluvčí dlouhý vokál *í* pouze ve slově *kluci* (*byla třída A, tam byli kluci; kluci natrhali lusky*). Jev je hodnocen jako nářeční. V jiném případě tohoto typu dloužení nalezeno nebylo (*to se mušelo držet smutek, dyž Němci válčili*).

Diftongizace *y* > *ej*

Dotazovaná používá diftong *ej* místo původního vokálu *y* v základu slovesa *být* (*kdo chtěl bejt víc vzdělanej*). Jev je hodnocen jako obecně český.

2. Samohlásky

Protetické *v*

Protetické *v* nacházíme v mluveném projevu seniorky velmi často. Objevuje se u osobních zájmen (*voni byli v jednom pokoji*), u předložek (*no taky sme vo nich nevěděli*) nebo u sloves (*po náletu mušeli vodklízet ty mrtvolý*) a příslovcí (*no, ten tam zažil vopravdu*). Jedná se o obecněčeský jev.

Zánik souhlásek

V promluvě nacházíme obecněčeskou výslovnost slova *když* (*dyž sme přišli domu; dyž sme chodili do těch Volenic; dyž Němci válčili*), zjednodušenou výslovnost slova *všechno* (*všecko*) a také zjednodušování hláskových skupin *khl* > *kl* (*knižky takle nosili na ruce*), *vžd* > *d* (*dycky se zlobili*). Tento jev charakterizujeme jako obecně český.

Mluvčí ve svém projevu vyslovuje sloveso *mušet* s konsonantem *š* (*ty mušeli...ty chodili v mejšlákách; teď musí pořád; osum let se mušelo chodit do školy; tak se mušelo dělat na polích; to se mušelo držet smutek, dyž Němci válčili*).

5.4.2. Morfologická rovina

1. Substantiva

Zkoumáním mluveného projevu dotazované bylo objeveno užívání tvaru s koncovkou *-ma* v instrumentálu plurálu u substantiv rodu ženského (*někda to prohazovali muský lopatama*). Hovoříme o obecněčeském jevu.

Mluvčí ve svém projevu v genitivu plurálu substantiva *husa* užívá dlouhý tvar slova (*šedesát husí*).

2. Adjektiva

Úženi *é > í* se v projevu dotazované objevuje téměř pravidelně (*každej je měl nějak poznamenaný, nabarvený anebo nastříhaný nožičky; celý leto, celý prázdniny; bylo to krásný dětství*). Jev je charakteristický pro obecnou češtinu.

U adjektiv jsme dále našli diftongizaci *y > ej*, která je charakteristická pro obecnou češtinu. Tento jev se u dotazované vyskytuje pravidelně (*no, bylo to krásnej život; kdo chtěl bejt víc, víc vzdělanej*).

3. Pronomina

Zaznamenali jsme obecněčeské tvary utvořené pomocí diftongizace a úženi (*chodili sme pěšky ze Strašic, každej den; každej je měl nějak poznamenaný; za každýho počasí*).

V instrumentálu ukazovacího zájmena *ti* užívá mluvčí tvar s obecněčeskou koncovkou *-ma* (*to se nám taky smíchaly s těma druhejma*).

U zájmenného příslovce *někdy* uvádí mluvčí tvar zakončený na *a* (*někda to prohazovali muský lopatama*).

4. Numeralia

Úženi *é > í* nacházíme u řadové číslovky *druhý* (*do druhýho padaly bomby*) a diftongizaci u číslovky *čtyřiadvacátý* (*ten byl čtyřadvacátej ročník*). Jev řadíme do obecné češtiny.

5.4.3. Lexikální rovina

Měšťanka – jedná se o univerbizovaný výraz utvořený z dvouslovného lexému měšťanská škola (*jenom kdo chodil do měšťanky*)

Mejšláky – nářeční označení dřevěných pantoflí. Dřeváky. (*ty chodili v mejšlákách do školy*)

Muzika – přenesení pojmenování na základě věcné souvislosti. Slovo muzika pro označení vesnického bálu, zábavy (*ani muziky nebyly*).

Tropa – mluvčí používá tento výraz ve smyslu skupina (*šla nás tropa*). Výraz je převzat z germanismu.

5.5. PETR 86 LET (SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ)

Tento rozhovor je opět veden formou dialogu mezi seniorem a posluchačkou. I v tomto případě upozorňuje dotazovaný na začátek projevu a uvozuje jej větou (*no zaprvé, já bych vám řekl, že já bydlím tady pět let, tady v domově*). Následuje samotný hovor. Účastníci komunikace si neskáčou do řeči, střídají se a snaží se spolupracovat. Mluvčí odpovídá na otázky nepříliš rozvítě. V rozhovoru se proto objevuje poměrně velké množství posluchaččiných reakcí, které mají respondenta vyzvat k odpovědi, případně nasměrovat na jiné vhodné téma, aby nedocházelo k dlouhým prodlevám mezi jednotlivými replikami.

Není zde použita žádná přímá řeč. Senior zpočátku odpovídá monotónně a projev po zvukové stránce příliš neozvláštňuje. Postupem času, po opadnutí trémy a překonání počáteční nedůvěry, se osměluje a komunikuje s větší chutí. Dynamičtěji a s větší intenzitou hovoří především v místech týkajících se jeho rodiny (*no, celej život vlasně... už se taky blíží důchodu, tak byli Švédsko, Finsko, Dánsko, Jiho, jiho...ta, Afrika a potom byli na posledně v Kanadě; mam dceru a její manžel sou zaměstnaní na Ministerstvu zahraničních věcí, tam mají takovou funkci; ta mladší má dva ty... Magistra a eště LL, ta je v Americe*) nebo událostí v domově, které mu připadají zajímavé (*některý sou tady třeba ty kluci z Oseka, víte co je to Osek?; je jich tady pět a ty tady odvádí velkou práci, představte si, to je nevidaný a nemají za to ani korunu, nic*).

Rozhovor je veden v pomalém tempu, mluvčí poměrně dlouho hledá správný výraz. Projev obsahuje řadu nedokončených výpovědí, které jsou způsobeny neschopností seniora nalézt vhodný výraz vlivem změn v paměti nebo ztrátou myšlenky a souvislostí (*takže to, trošku je to znát na...; bude tam místo toho, jak vono se to menuje, nevím...; tam mají takovou funkci, jak se to menuje, teď si nevzpomenu, jak se to menuje... já to takle necham, ono to vyplave, ono to vyplave...*).

Mluvčí v průběhu rozhovoru prozradil, že ho před léty postihla mozková mrtvice. S přihlédnutím k tomuto faktu a k věku seniora lze říci, že jeho komunikační schopnosti jsou na velmi vysoké úrovni. Tento fakt je znatelný pouze na jeho hlase. Přesto se nebojí a nestydí komunikovat, neuzavírá se do sebe a nerezuje. Má stále pozitivní přístup k životu a kladný pohled na svět. Je velmi vstřícný, reaguje na všechny otázky a nemá problém s porozuměním.

5.5.1. Hlásková rovina

1. Samohlásky

Krácení

V projevu mluvčího jsme našli pravidelné krácení vokálu *i* uvnitř slovesného základu slovesa *říkat* (*já říkam – no pani doktorko, žiju*). Jedná se o obecněčeský jev. Krácení této samohlásky zaznamenáváme také uvnitř slov (*předtím sem byl zaměstnaněj v sociálním zabezpečení; ten zase obsluhuje pani vrchní; co tady pani doktorka napiše*).

Respondent ve své promluvě pravidelně krátí vokál *i* v osobní koncovce *-ím* v 1. os. sg. indikativu přítomnosti (*bydlím tady pět let; já trochu špatně mluvím; já nevím, co to znamená; nevím, jak se tam má; protože se můžu pohybovat a chodím*). Pravidelně také dochází ke krácení vokálu *a* v koncovce v 1. os. sg. i pl. indikativu přítomnosti (*já se chovám tak tiše; já to takle nechám; mam dvě, dcera má dva, dvě děti*). Jev řadíme do jihozápadočeské nářeční podskupiny.

Pozorováním mluvčího úzu respondenta bylo také zjištěno pravidelné obecněčeské krácení v deklinačních koncovkách před konečným *-m*. Toto krácení se vyskytuje ve tvarech složené deklinace (*nejdřív sem byl v prvním patře;*) a také ve tvarech, jejichž východiskem jsou obecněčeské formy vzniklé úžením *é > i* (*v jiným městečku*).

Mluvčí ve svém projevu krátí vokál *é* ve slově *léto* (*tam sem byl dlouhý dlouhý leta; tam sem bydlel leta*).

Dloužení

Dloužení vokálu nacházíme v respondentově projevu uvnitř slova (*nejdřív sem byl dôle; a teď dôle tam*).

Respondent užívá v koncovce nominativu plurálu maskulina animata slova *kluci* dlouhý vokál *i* (*sou tady třeba ty kluci z Oseka*). Jev je řazen do jihozápadočeské nářeční podskupiny. V ostatních případech tohoto typu však zůstává vokál nezkrácen.

Zánik samohlásky

Zaniká samohláska *i* sousedící se souhláskou *j* (*co vypočítávaj důchody; sestřičky, jak pospíchaj; strašně se sestřičky naběhají; tak je posílaj obyčejně sem; ty mají vobě vysokoškolský vzdělání*).

2. Souhlásky

Protetické v

Protetické v se v respondentově promluvě objevuje pravidelně. Nacházíme jej u osobních zájmen (*voni celá rodina mají takový zaměstnání, vopravdu; jak vono se to menuje; ty maj vobě vysokoškolský vzdělání*), u sloves (*než sem se voženil; tak von to tam vodnese*) a u předložek (*vo něco mladší; to je vo něco starší; sice vo holi; vod pěti let*). Jedná se o jev patřící do obecné češtiny.

Zánik souhlásek

V respondentově projevu jsme našli odsouvání souhlásky *j* na začátku slova (*jak se to menuje; a eště, navíc eště ta jedna je magistra a potom eště Ph*).

Mluvčí ve své promluvě uplatňuje obecněčeskou výslovnost spojky *když* (*dyž se mě pani doktorka zeptá; dyž se sem nastěhujete; dyž dosáhnout určitej věk; dyž skončila tu vysokou školu*).

Zkoumáním promluvy byla dále objevena hlásková změna *khl > kl* (*já to takle necham; takle tam byli klucí*), odsunutí konsonantu *t* uvnitř slova *jestli* (*jesli ste tam byla*) a *vlastně* (*celej život vlasně*) a zjednodušená výslovnost slova *všechno* (*ten tady dělá všeco; tak všeco musíte*). Tyto změny řadíme mezi jevy obecněčeské.

5.5.2. Morfologická rovina

1. Substantiva

Analýzou mluvního úzu respondenta bylo nalezeno užití tvaru s koncovkou *-ma* v instrumentálu plurálu maskulina inanimata (*s lekama, tam chodí, co tady pani doktorka napíše*).

2. Adjektiva

Zkoumáním promluvy seniora byla u adjektiv nalezena diftongizace *y > ej*. Četnost tohoto jevu je v mluvním úzu respondenta stoprocentní (*druhej, Lad'a, ten má sto třicet kilo; dosáhnout určitej věk; v roce 2005 byl hotovej; celej život vlasně; sem tu spokojenej; v Praze sem byl zaměstnanej*). Tato diftongizace je typická pro obecnou češtinu.

Hlásková změna úžení *é > í* se v projevu objevuje poměrně často (*ty maj vobě vysokoškolský vzdělání; sou tady hezký pokoje; tady je všechno prázdný; to je podobný*

jako tady; to je nevidaný; všechno, co je těžký; to je nový; krásný no; Jezárky sou taky pěkný). Jev je hodnocen jako obecněčeský.

V projevu nedochází k rozlišení tvarů adjektiv v nominativu plurálu jednotlivých rodů. Ve všech případech užívá mluvčí koncovku *-ý* (*tam sou ty mladý*). Jedná se o obecněčeský jev.

3. Pronomina

Mluvčí užívá v lokálu ukazovacího zájmena *ta* tvar vzniklý úžením (*tak tady v tý nemocnici*).

Mluvčí u osobního zájmena *ona* nerozlišuje tvary akuzativní od tvarů genitivních, dativních a instrumentálních (*pak jí sem přestěhovali*). Jev hodnotíme jako obecněčeský.

Zkoumáním promluvy bylo v plurálu ukazovacího zájmena *ten* objeveno užívání obecněčeského tvaru *ty* u maskulina animata (*třeba ty kluci z Oseka; tak tam sou ty mladý; z toho Oseka ty kluci*).

V respondentově projevu zaznamenáváme užití nespisovného tvaru ukazovacích zájmen *tahle* a *tohle* (*tadleta bude ta starší; tady todleto křídlo, celý, todle všechno*). Je to způsobeno záměnou konsonantu *h > d*. Jev řadíme do obecné češtiny.

Dotazovaný ve svém projevu užívá v instrumentálu plurálu ukazovacího zájmena *takový* obecněčeský tvar s koncovkou *-ma* (*s takovýma*).

4. Numeralia

V analyzovaném projevu se neobjevují žádné výrazy vhodné pro rozbor.

5.5.3 Lexikální rovina

Furt – jedná se o slovo cizího původu, konkrétně o germanismus, s významem pořád, stále (*ty sou furt, moje rodina, sou furt v letadle*)

5.6. VĚRA 96 LET (KUCHAŘKA, TOPIČKA V KOTELNĚ)

Tento rozhovor probíhá mezi seniorkou a posluchačkou, jedná se tedy o dialog. Dotazovaná reaguje energicky a nenuceně. Není uzavřená a nebojí se komunikace s cizími lidmi. Odpovídá bez trémy a rozpaků a neomezuje se jen na nejnútnejší informace. Její projev je sebejistý, plný elánu a chuti komunikovat. Rozhovor je dynamický a poutavý. Mluvčí nedělá dlouhé pauzy, nemusí příliš přemýšlet nad hledaným výrazem a téměř nemá problém s vyjádřením. V projevu se objevují nedokončené výpovědi.

Dotazovaná v hovoru několikrát použila kontaktní prostředky (*spálilo se hodně, to víte; potom se samým důchodem se to zrušilo, to víte, jak se těžko sháněla práce; sem nosila kýblema uhlí, to víte, že sem byla utahaná*). Byla použita i přímá řeč, pomocí které se mluvčí snaží posluchače přiblížit danou situaci a ozvláštnit vyprávění (*Maruš říká – mamí dybys, dyť vidíš ty druhý, jak vypadají někerý, chudáci takoví už, bud' ráda, že... a já sem ráda, co vo to; dcera dycky říkala – hallet' dyž tam sou ty přednášky a to, tak... – já říkam – ty nezlob se na mě, ale dyť se tam nemůžu dívat na to, co bude třeba za nákej rok ze mě*). Každá přímá řeč je uvozena pomocí výrazu *říkat* nebo *povídat*. Výraz *povídat* však mluvčí zkracuje. *Povídá = pá* (*vona pá – to si udělal dobře; ne, synovce, já pam syna...*).

Z rozhovoru je patrná snaha seniorky poučit posluchačku a předat jí rady do života (*ale to už si sama vypracujete, budete vědět, to si tu takovou autoritu... taky i veřejně jim řeknete, bud' budeme dobře vycházet, nebo se budeme rozcházet; nejlepší je jako s dětma bejt v takovym přátelskym spolku; tim to výde nejlepší, dyž se se svou partou, kerou máte, víte, kolem sebe a to, tak uděláte přátelství, takový přátelství, to je nejlepší*). Ponaučení je pro komunikaci se seniory typické.

Dotazovaná nerozebírá pouze jedno téma. Volně mezi nimi přechází a opět se vrací. Její projev však nepůsobí chaoticky, nýbrž nestrojeně a spontánně. Většina informací, které mluvčí sděluje, se týká rodiny.

Komunikační schopnosti seniorky jsou v závislosti na věku na výborné úrovni a ona ani se zhoršujícím se zdravotním stavem neztrácí chuť komunikovat.

5.5.1. Hlásková rovina

1. Samohlásky

Krácení

Dotazovaná ve svém projevu pravidelně krátí vokál *i* uvnitř slovesného základu slovesa *říkat* a *povídat* (*ale říkam; dcera dycky říkala; teď prej říkal; ceři povidal*). Hovoříme o obecněčeském jevu. Dále dochází ke krácení v osobní koncovce *-ím* v 1. os. sg. indikativu přítomného času (*já nevím; já tohle umím; já nechodím na nohy; já vim; nevím, nevím, nevím, jak to dopadne*) a také ke krácení vokálu *á* v koncovce v 1. os. sg. i pl. indikativu přítomného času (*syna ho mam na průmyslovce; já vychovávám; já už mam teď taky tu paličku*). Jedná se o jev patřící do jihozápadočeského nářečí.

V mluvním úzu seniorky dále objevujeme krácení samohlásky *i* v koncovce 3. os. sg. indikativu přítomného času u slovesa *být* (*moje dcera taky není velká; vono toho moc nejní*) a dochází také ke krácení samohlásky *ú* na začátku slova (*uplně jako bez, tělo bez vlády*). Hovoříme o obecněčeském jevu

Dloužení

Seniorka ve svém projevu užívá dlouhé tvary vokálů ve slovech *jinak* a *všichni* (*jinák to je špatný; všichni sme stejný*).

Analýzou projevu jsme objevili dlouhý vokál *á* vzniklý stažením dvou slabik s intervokálním *j* (*neměli sme život ňák sladkej; vona byla nervózní náká*). Jev je klasifikován jako obecněčeský.

Mluvíce užívá v koncovce nominativu plurálu maskulina animata slova *kluci* dlouhý vokál *í* (*ty kluci se jí učí dobře*). Jedná se o nářeční jev.

Diftongizace *y* > *ej*

Diftong *ej* se místo původního *y* objevuje u slovesa *být* a ve slovech *prý* a *týden* (*já sem bejvala v zemědělskej škole; bejt v takovym přátelskym spolku; teď prej říkal; za ten tejdén*). Hovoříme o obecněčeském jevu.

2. Souhlásky

Protetické v

Výskyt tohoto jevu je v mluveném projevu seniorky téměř sto procentní. Protetické v nacházíme u osobních zájmen (*vona má tři chlapečky; von sem jezdí; vono toho moc*

nejni; voni musí poslouchat), u sloves (*dyž mě vodváželi*) a u předložek (*co vo to*). Jedná se o jev patřící do obecné češtiny.

Zánik souhlásek

V projevu dále zaznamenáváme odsouvání souhlásky *j* na začátku slova *ještě* (*vona ted' eště ne; možná eště víc než šestnáct let*) a uvnitř slov (*tim to výde nejlepši; jesli sem neska přide*). Jev je charakterizován jako obecněčeský.

Mluvčí ve svém projevu užívá obecněčeskou výslovnost spojky *když* (*dyž nastupovala do školy; dyž se se svou partou; dyž si potom někdo na někoho zasedne; dyž mě vodváželi*).

Zkoumáním projevu nacházíme také odsouvání konsonantů *k, d* na začátku slov (*dybyste s mojí dcerou mluvila; jesli sem neska přide*), souhlásky *t* uvnitř slova (*jesli bylo těch sedumdesát metrů*) a dále změnu souhláskové skupiny *vžd > d* (*dyž mě dycky vodváželi; já dycky říkam; dyť vidíš ty druhý*). Tyto jevy řadíme do obecné češtiny.

U slovesa *muset* užívá seniorka konsonant *š* (*každej se musíme vypracovat; voni musí poslouchat; mušela sem*).

5.5.2. Morfologická rovina

1. Substantiva

Analýzou projevu dotazované bylo nalezeno užití unifikovaného tvaru s koncovkou *-ma* v instrumentálu plurálu substantiv (*já sem nosila kýblema; abyste měla s těma dětma dobrej spolek*). Tento jev je charakteristický pro obecnou češtinu.

2. Adjektiva

U adjektiv se složenou deklinací nacházíme diftongizaci *y > ej*, která je typická pro obecnou češtinu. Četnost tohoto jevu je v mluvním úzu respondenta stoprocentní. Objevuje se v koncovce (*v zemědělskej škole; celej život; život nák sladkej, na růžích ustlanej; mladej je professor; za nákej rok*).

Další hlásková změna, úžení *é > í*, se v projevu objevuje také velmi často (*jinák to je špatný; dobrý přátelství; měla ale hodný kloučky, poslušný; máme skoro samý kantory; my sme to měli blbý; v takovym přátelskym spolku; měla ty kloučky malý*).

Dotazovaná nerozlišuje tvary adjektiv jednotlivých rodů v nominativu plurálu. Ve všech případech je použita koncovka *-ý* (*všude byli spokojený; všichni sme stejný*). Jev je řazen do obecné češtiny.

3. Pronomina

Nacházíme obecněčeské tvary utvořené pomocí diftongizace a úženi (*bejt v takovym spolku; tam sou takový ty ubytovny; takový přátelství; každej se mušíme vypracovat; co je mýho vnuka manželka*).

V projevu je v lokálu ukazovacího zájmena *ta* užit obecněčeský tvar vzniklý diftongizací (*na tej ubytovně; v tej kuchyni*).

Zkoumáním promluvy bylo v nominativu plurálu ukazovacího zájmena *ten* objeveno užívání tvaru *ty* u maskulina animata (*ty kluci se jí učí dobře; měla ty klučíky malý*). Jedná se o obecněčeský jev.

Zaznamenáváme užití nespisovného tvaru ukazovacího zájmena *tohle* (*furt sme jenom v tom dlentom; já sem si todleto vybojoval, já todle umim a todle*).

Mluvčí užívá v instrumentálu plurálu osobního zájmena *oni* obecněčeský tvar s koncovkou *-ma* (*má jako s nima radost; je s nima doma*).

4. Numeralia

V projevu nacházíme obecněčeské tvary vytvořené diftongizací a úžením (*druhej stupeň; vidíš ty druhý*) a tvary vzniklé krácením (*to bylo jedno za druhym*).

5.5.3 Lexikální rovina

Furt – jedná se o slovo cizího původu, konkrétně o germanismus, s významem pořád, stále (*furt sme jenom v tom dlentom; ty se furt snažíš něco*)

5.7. BEDŘIŠKA 91 LET (ADMINISTRATIVA, SKLADNICE)

Rozhovor probíhá formou dialogu mezi seniorkou a posluchačkou. Tempo řeči je pozvolné, váhavé. Dotazovaná mluví pomalu, klidně a tiše, přesto však zajímavě a poutavě. Není zde použita žádná přímá řeč. V projevu se prolínají radostné chvíle i okamžiky stesku. Myšlenka ale vždy končí pozitivně (*eště jí máme (chatu), ale bohužel dcéra ovdověla, je to třetí rok a nemůže se z toho vzpamatovat, takže je tam, stojí tam, ale nejezdí na ní; já už nemůžu, takže no, ale krásný to bylo; my sme prožili hezký manželství a takle sme se doplňovali, že sme měli tu přírodu moc a moc rádi*).

Seniorka ve svém projevu srovnává současnou dobu s minulostí (*to sem jí dávala pět set korun měsíčně no, a to musela vyžít z toho; to byla doba, vono ted' taky nejní dobře, je to všechno drahý, škola je drahá, tenkrát v meze platila, dyž chodila na obědy do menze, tak platila, myslim, denně 16 korun oběd*). Toto srovnání je v projevech starších osob velmi časté.

Výrazům, které mohou být pro posluchačku neznámé, mluvčí věnuje větší pozornost a vysvětluje je (*na ergo chodim, ano, to je moc pěkný, to je vod devíti do jedenácti, děláme ruční práce, zpíváme, cvičíme, povídáme si, zkouší nám prostě vědomosti různý; umístěnky dávala škola, dyž už byla hotová, tak škola dala umístěnku a jí přiřkli Stříbro*).

Nedokončené výpovědi a pauzy se v rozhovoru objevují, ale ne příliš často. Seniorka poměrně dobře reaguje na dotazy posluchačky, někdy delší dobu přemýšlí nad odpovědí. Pamatuje si, jaké informace již sdělila, odkazuje na ně a neopakuje se. K opakování dochází pouze při popisování a hodnocení života v domově pro seniory (*bylo to moc a moc pěkný; moc, moc je to tu pěkný*) nebo při zdůrazňování sdělované skutečnosti (*poněvadž vim, dyž studovala dcéra, to nejní lehký studium, to nejní lehký stadium; no to bylo, to bylo; tak sem přešla do skladu, jako skladnice, ke konci, jako skladnice; no učila kluky, to víte, ty zlobí, ty zlobí*).

Přestože seniorka nehovoří o jednom tématu, působí projev uceleně. Mluvčí se v hovoru dobře orientuje, a proto nepůsobí chaoticky. Účastnice komunikace se vzájemně respektují, neskáčou si do řeči a snaží se spolupracovat.

5.7.1 Hlásková rovina

1. Samohlásky

Krácení

V mluveném projevu dotazované nacházíme pravidelné krácení vokálu *i* uvnitř slovesného základu slovesa *říkat* (*řikala začátek no; dcéra taky řikala*). Jedná se o obecněčeský jev. Dále bylo zjištěno pravidelné krácení vokálů v osobní koncovce *-ím* v 1. os. sg. indikativu přítomnosti (*prosim; musím s tímle chodítkem; ano, procházím na ergo chodím; prostě se tu cítím jako doma; věřím na andělíčky; poněvadž vim, dyž studovala dcéra; myslím rok a půl tam byla*). Dochází také ke krácení vokálu *á* v koncovce v 1. os. sg. indikativu přítomnosti (*dcéru mam v Praze; nemam tam nikoho známýho; mam spousty návštěv; tam to znam*). Jev řadíme do jihozápadočeské nářeční podskupiny.

Zkoumáním mluvního úzu seniorky bylo objeveno krácení samohlásky *i* v koncovce 3. os. sg. indikativu přítomnosti u slovesa *být* (*vono to ted' vidět neni; to nejní lehký studium; ted' taky nejní dobře*). Jev je klasifikován jako obecněčeský.

Krácení vokálu *i* se pravidelně vyskytuje u substantiva *paní* (*chodila ke mně teda pani pečovatelka; to všechno vobstarává ta pani Zdenička; pani taky znam*). Jedná se o jev z obecné češtiny.

Dloužení

Dloužení vokálu uvnitř slova nacházíme v projevu seniorky u substantiva *dcera* a u adverbia *dole* (*dcéru mam v Praze; nechtěla sem do Prahy k dcéři; a dcéra tu je; dcéra ovdověla; měly sme dóle*).

U dotazované se dále objevuje dlouhý vokál *á* a *i* vzniklý stažením dvou slabik s intervokalickým *j* (*byla nákej čas doma; skutečně, bez nákýho...; řikala, že přídete; neska přídě zase*). Jev hodnotíme jako obecněčeský.

2. Souhlásky

Protetické v

Protetické *v* nacházíme v mluvním úzu dotazované pravidelně. Objevuje se u osobních zájmen (*vona učila; vona taky byla profesorka; vono to ted' vidět neni*), u sloves (*to všechno vobstarává ta pani; já sem nemohla vopatrovat*) a u předložek (*to je vod devíti; vod těch dětí; to dostala vod školy*). Jev řadíme do obecné češtiny.

Zánik souhlásek

V projevu zaniká souhláska *j* na začátku slova (*eště jí máme; já eště pracovala; už jí de na šedesátej osmej rok; pak du; najednou to de dobře*).

V projevu nacházíme odsouvání konsonantů *k, d* na začátku slov (*dyž maluju; dyž studovala dcéra; dyž už byla hotová; dyž sem šla do důchodu; neska se nesmí trestat; neska přijde*), souhlásky *t* uvnitř slova (*jesli je to k něčemu*) a zjednodušené souhláskové skupiny: *khl > kl* (*no, takže takle; má hezký nohy a takle*),

vžd > d (*dyť to znáte*),

dš > č (*tam sme prožívali nejrači dovolenou*).

Tento jev klasifikujeme jako obecněčeský.

5.7.2. Morfologická rovina

1. Substantiva

Mluvčí ve svém projevu užívá v koncovce nominativu plurálu maskulina animata substantiva *chlapci* dlouhý vokál (*to byli chlapci už; ty kluci se jí učí dobře*). Hovoříme o nářečním jevu.

2. Adjektiva

U adjektiv nalézáme diftongizaci *y > ej*. Četnost tohoto jevu je stoprocentní. (*měla sem velkéj úraz; je posvědčenej; manžel mladej byl pražák rozenej; dostala malej důchod*). Jev je typický pro obecněčeskou složenou deklinaci.

Hlásková změna úžení *é > í* se objevuje také pravidelně v koncovce *i* v koncovce před souhláskou (*zkouší nám vědomosti různý; sestřičky hodný, vedoucí hodný; krásný to bylo; my sme prožili hezký manželství; je to tu skutečně pěkný; večer je to nádherný; rozsvítí se to celý; to nejní lehký studium; je to těžký studium; má hezký nohy; byly tak bídný platy; je to všechno drahý; nemam tam nikoho známýho*). Jev je hodnocen jako obecněčeský.

3. Pronomina

Zkoumáním promluvy jsme v nominativu plurálu ukazovacího zájmena *ten* objevili užívání obecněčeského tvaru *ty* u maskulina animata (*ty kluci se jí učí dobře; měla ty klučíky malý*).

Mluvčí užívá v dativu osobního zájmena *já* dlouhý tvar (*vona mně to říkala; bude mně devadesát let*). Jedná se o jev typický pro jihozápadočeské nářečí.

Dotazovaná v projevu nerozlišuje akuzativní tvar osobního zájmena *ona* od tvarů genitivních, dativních a instrumentálních (*přišla někdy, že jí bolela hlava; eště jí máme; ale nejedí na ní; já jí měla ve dvaadvaceti; neska už jí de na šedesátej osmej rok*). Obdobně je tomu u přivlastňovacího zájmena *svůj* (*má svojí taky rodinu*). Jevy hodnotíme jako obecněčeské.

V projevu dále objevujeme obecněčeský tvar ukazovacího zájmena *ta* vzniklý úžením (*přešla do tý Prahy*).

Zaznamenali jsme užití nespisovného tvaru ukazovacího zájmena *tenhle* a *tohle* (*timle chodítkem jenom; todle svítí; to kreslila sem sama, todle a todle*).

Zkoumáním promluvy bylo v plurálu ukazovacího zájmena *ten* nalezeno užívání obecněčeského tvaru *ty* u maskulina animata (*učila kluky, to víte, ty zlobí, ty zlobí; chodí ty moji známí*).

4. Numeralia

V lokálu číslovky *třetí* dochází ke krácení (*bydlela sem ve třetím poschodí*).

U řadových číslovek dochází k diftongizaci *y > ej* (*jí de na šedesátej osmej rok*). Tyto jevy hodnotíme jako obecněčeské.

5.7.3. Lexikální rovina

Žádné výrazy vhodné pro rozbor v projevu nalezeny nebyly.

6. SHRNU TÍ A ZÁVĚR

V této práci jsme se snažili charakterizovat běžně mluvený jazyk příslušníků starší generace (osob starších šedesát let) a popsat jeho specifické rysy. Pokusili jsme se zjistit, zdali a jakým způsobem se mluvený projev mění s přibývajícím věkem nebo v závislosti na pohlaví, a snažili jsme se najít největší problémy bránící efektivní komunikaci seniorů. Práce je založena na analýze neoficiálních nepřipravených projevů, které byly pořízeny nahrávkami. Jazykový materiál byl přepsán a zkoumán. Při analýze jsme se zaměřili na jevy z oblasti hláskoslovné, morfologické a lexikální. Nalezené jevy jsme popsali a přiřadili k jednotlivým útvarům národního jazyka.

V hláskoslovné rovině nacházíme nejčastěji jevy z obecné češtiny a prvky nářeční.

Jevy patřící do obecné češtiny:

1. krácení vokálu *ů* u přivlastňovacího zájmena *můj* (typ *muj kamarád*),
2. krácení vokálu *í* v základu slova *říkat* (typ *ted' prej říkal*),
3. krácení vokálu *í* u 3. os. sg. indikativu přítomnosti slovesa *být* (typ *není*),
4. dloužení vokálu *í* v akuzativních tvarech osobního zájmena *ona* (typ *jí*),
5. diftongizace *y > ej* u slovesa *být* a uvnitř slov (typ *bejt; bejvalejch; prej; tejden*),
6. úžení *é > í* (typ *mlíko*),
7. užívání protetického *v* u osobních zájmen, sloves i předložek (typ *von; vona; vono; vodešel; voslepla; vodklízet; voženil; vodváželi; vopatrovat*),
8. změny souhláskových skupin, zejména zjednodušování na začátku slova (typ *dyž; dyby; neska*) a uvnitř slov (typ *vlasně; jesli; takle; věčinou; dycky; nejrači*), odsouvání hlásky *j* na začátku slov (typ *eště; du; de; menovalo; přide*) a odsouvání hlásky *l* ve tvarech přídělní minulého (typ *odběh; přivez*),
9. kontrakce (typ *ňák, ňáký*).

Jihozápadočeská nářeční podskupina:

1. krácení vokálu *á* v koncovce 1. os. sg. indikativu přítomnosti (typ *chovam; mam; neznam; vychovávam*),
2. krácení vokálu *í* v koncovkách před *-m* (typ *prosim; mluvím; chodím; věřím*).

V rovině hláskoslovné také v několika případech objevujeme konkurenci jazykových prostředků z různých vrstev. Jedná se především o užívání protetického *v* a dlouhého vokálu *í* v nominativu plurálu substantiv rodu mužského životného. Tyto jevy se v projevech seniorů vyskytují v nespisovné i spisovné podobě (*děvčata potom po roce vocud vodešly x zase sem byl u opravářů*) ; (*kluci, který se učili zámečnickama; to byli chlapi x vojáci; chudáci; zámečníci; Němci*).

V morfologické rovině nacházíme především jevy obecněčeské a nářeční.

Prvky z obecné češtiny:

1. užívání unifikovaného tvaru s koncovkou *-ma* v instrumentálu plurálu substantiv (typ *se samopalama; lopatama; chlapi se učili zámečnickama, děvčata soustružnicema*),
2. diftongizace *ý > ej* u adjektiv se složenou deklinací (typ *závin jablkovej; velkej úraz; devátej učňovskej ročník; podnik velikej*),
3. úžení *é > í* u adjektiv se složenou deklinací (typ *celý prázdniny; nastříhaný nožičky; hezký manželství; těžký studium; bídný platy; dobrý přátelství*),
4. vyrovnání tvaru akuzativu s tvary genitivu, dativu a instrumentálu u osobního zájmena ona (typ *tak se jí snažíme dostat*),
5. shodný tvar pro všechny rody v nominativu plurálu adjektiv a zájmen (typ *ty chudáci; už sme byli rozdělení; vyučený sme byli v září; celý natěšený*),
6. obecněčeská výslovnost číslovky čtyři (typ *štyry*),
7. nespisovný tvar ukazovacího zájmena *tenhle* a *tohle* (typ *tendle; todle*).

Jevy patřící do jihozápadočeského nářečí:

1. záměna akuzativní a dativní formy zájmena *ty* (typ *povim tě příhodu*),
2. dlouhý vokál *í* v nominativu plurálu substantiv rodu mužského životného (typ *kluci*).

Na začátku práce jsme si zvolili tři hypotézy. Domnívali jsme se, že většinu jazykových prostředků v běžně mluveném projevu seniorů tvoří prvky patřící do obecné češtiny. Také nás zajímalo, zdali věk a pohlaví seniorů nějakým způsobem ovlivňuje kvalitu projevu. Předpokládali jsme, že se převážná většina starších mluvčích nedokáže držet zvoleného tématu.

V mluvním úzu všech respondentů jsou zastoupeny prostředky ze všech rovin národního jazyka. Nejvíce se zde však vyskytují prostředky z obecné češtiny, a to v rovině hláskoslovné i morfologické. Nejčastěji jsou využívány: diftongizace, úžení, protetické *v*, krácení vokálů, změny hláskových skupin, obecněčeské tvary tvrdé adjektivní deklinace, unifikovaný tvar instrumentálu plurálu všech rodů s koncovkou *-ma* a další. V projevech jsou zastoupeny i prostředky patřící do jihozápadočeské nářeční podskupiny, ovšem pouze v malé míře: záměna akuzativní a dativní formy zájmena *ty*, užívání dlouhého vokálu *í* v nominativu plurálu substantiv rodu mužského životného, krácení vokálu *á* a *í* v koncovce 1. os. sg. indikativu přítomnosti u sloves typu *dělat* a *prosit*. První hypotéza byla tedy potvrzena.

Věk seniorů má, jak bylo předpokládáno, velký vliv na efektivní komunikaci. Dotazovaný ve věku šedesáti let má komunikační schopnosti na vyšší úrovni než starší respondenti. Jeho mluvený projev je ucelený a uspořádaný. Mluvčí má chuť komunikovat, neobává se selhání. Hovoří energicky a sebejistě. Strach z komunikace je zapříčiněn řadou faktorů spojených s procesem stárnutí a také faktem, že komunikační způsobilost s přibývajícím věkem klesá. Z našeho výzkumu lze usuzovat, že zhoršení komunikačních schopností u žen v pokročilém věku nastává přibližně mezi osmdesátým třetím a osmdesátým pátým rokem života. U mužů je tento zlom patrný od sedmdesátého roku života. Vedle věku ovlivňuje kvalitu komunikace také pohlaví. Z výzkumu jasně vyplývá, že ženy komunikují lépe než muži. Jejich komunikační schopnosti jsou na vyšší úrovni než komunikační schopnosti stejně starých nebo i mladších mužů. Ženy se lépe vyjadřují a orientují v hovoru, nepřemýšlí dlouho nad hledaným výrazem, nedělají dlouhé pauzy. Pamatují si, jaké informace již sdělili a odkazují na ně. Jejich mluvený projev je ucelený a nepůsobí chaoticky. Naše druhá hypotéza se tedy potvrdila pouze částečně, neboť i pohlaví respondentů působí na kvalitu komunikace.

Poslední předpoklad, tedy neschopnost seniorů držet se zvoleného tématu, se u většiny respondentů potvrdil. U delších rozhovorů mluvčí spontánně přecházeli k jinému tématu, aniž by si to uvědomovali. Na začátku rozhovoru se senioři zvoleného tématu drželi. V průběhu konverzace se od něj však odchýlili a mluvili o různých událostech nebo osobách, které s vyprávěním nesouvisely a na které si během hovoru vzpomněli. Pouze ve dvou případech (Zdeněk 60 let, monologické vyprávění příhody a Zdeňka 78 let, popis pracovního postupu), kdy se jednalo o rozhovor kratšího rozsahu, dotazovaní zvolené téma neopustili.

Zabývali jsme se mlovou pouze sedmi respondentů, proto jsou naše závěry platné jen omezeně. Domníváme se však, že dokládají typické znaky komunikace a běžně mluveného jazyka seniorů. Vzhledem k provedenému výzkumu lze říci, že se komunikační schopnosti seniorů odvíjejí od věku a pohlaví, přičemž ženy komunikují lépe. Nejčastěji se v těchto promluvách objevují prvky obecněčeské.

SEZNAM LITERATURY

- ČECHOVÁ, Marie a kol.: *Současná česká stylistika*. Praha: ISV, 2003.
- DAVIDOVÁ, Dana: *K diferenciaci současného mluveného jazyka*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1995.
- DEJMEK, Bohumír: *Běžně mluvený jazyk nejmladší generace v Hradci Králové (hláskoslovi a morfologie)*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, 1987.
- HONZÁK, Radkin: *Komunikační pasti v medicíně*. Praha: Galén, 1999.
- FILIPEC, Josef; DANEŠ, František; MACHAČ, Jaroslav; MEJSTRÍK, Vladimír. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha: Academia, 2007.
- JAKLOVÁ, Alena: *Komunikace-styl-text*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006.
- KRČMOVÁ, Marie: *Běžně mluvený jazyk v Brně*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981.
- MÜLLEROVÁ, Olga: *Mluvená čeština v autentických textech*. Jinočany: H & H, 1992.
- PLAŇAVA, Ivo: *Průvodce mezilidskou komunikací. Přístupy - dovednosti - poruchy*. Praha: Grada Publishing, 2005.
- POKORNÁ, Andrea: *Komunikace se seniory*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010.
- REJZEK, Jiří: *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2001.
- VÁGNEROVÁ, Marie: *Vývojová psychologie. II., Dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007.
- VORÁČ, Jaroslav: *Česká nářečí jihozápadní: Studie jazykově zeměpisná. Část první*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1955.
- VORÁČ, Jaroslav: *Česká nářečí jihozápadní: Studie jazykově zeměpisná. Část druhá*. Praha: Academia, 1976.

RESUMÉ

The thesis follows up the spoken speech of seniors (Czech native speakers old 60 years and above). It analyses the common language habits of this generation and finds out individual distinctive features. It also explores the changes of the speech, connected with the age and sex and describes the biggest problems while communication with the members of elderly generation. I took an interview with 7 people in the age of 60 - 96 years (4 women and 3 men) in order to record and compose their answer.

In this thesis, the speech is perceived as a complex, with the focus on repetating sequences, explanatory sequences, phonetic, morphological and lexical issues. It evaluates the ability of recalling particular information or vocabulary by the seniors.

This thesis is divided in two parts. The first part deals with the theoretical notes, found in the bibliography. It describes the speech and the main principles of communication and also makes us acquaint with the generation of elderly people and their biggest problems in communication. The second part describes results of the research, in this part the analyses of every speech as well as the evaluated hypothesis is included.

PŘÍLOHY

Příloha č. 1:

Zdeněk (60 let) – Myslivecká příhoda

S:²² Povim tě takovou příhodu. Muj kamarád myslivec mně povídal v hospodě zážitek. Jeho známej, taky myslivec, strašně horlivej. Skoro každej den chodil se psem do lesů a jednou se taky vypravili celý natěšený, dyž pes najednou odběh a zmizel. Bylo slyšet, jak jenom štěká, no známej začal psa k sobě volat, ale ten neposlechl, tak šel teda se podívat po hlase, kde pes je, uviděl velkou noru a v tej bylo slyšet toho psa. No ten si hned věděl, že to je liščí nora a že tam budou liščata, že nebude prázdná, tak psa nakonec po dlouhěj době přivolal k sobě, ale co teď no. Nora byla v takovym kopci, všude dost kamení, takže kopat se mu moc nechtělo, tak volal svému známýmu z vesnice, co se stalo, co a jak a jak by tu lišku nejvíc dostal ven. No a ten nemeškal, povídal – počkej, já tam přijedu – tak přivez svýho taky psa, taky to byl myslivec vlastně, no pustili tam toho jeho psa, no ten tam řval taky, jak kdyby tam byl jezevec, nebo já nevím co, no tak říkali – to není možný, to musíme dostat ven – no a teď mu blesklo hlavou, povídá – počkej já mam nápad, já mam traktor, zapřahneme voznici nabereme vodu a vytopíme je ven, vylejem. No tak jo, tak vyjel s traktorem do lesa, teda do vsi, nabral vodu, jeli do lesa s vozníci, nalili tam jednu voznici, no nic se nedílo, tak jeli eště podruhý. No dyž takle blbli asi třetí hodinu už, tak najednou slyšeli nějakěj zvuk, no a po lesní cestě jede auto, gazík plnej vojáků, vojáci se samopalama, teď na ně vyskočili, co tady dělaj, co tady blbnou. No voni povídaj – no nic, máme tady lišku a tak se jí snažíme dostat ven. No teď musím eště podotknout, že jako to jejich myslivecký sdružení sousedilo s takovym vojenskym objektem, v kterym měly bejt údajně rakety, nevím, nebylo to eště za totality no a tam místo tý nory co si mysleli, že tam je liška, tak to byl větrací otvor a ty chudáci tam nalili tři voznice vody a vojáci čerpali už asi hodinu vodu a furt nevěděli, vodkud se jim tam hrne, no tak jeli na vobhlídku a zatkli tydlety dva nimrody. No a eště z toho měli docela dost velký popotahovačky, co... Jak se tam... Co tam vůbec udělali no, to je všechno.

²² S - senior

Příloha č. 2:

Jan (75 let) – Jak jsem chodil do učení

S:²³ Tak jak bych to začal... Dyž sem skončil základní školu a musel sem... Při tom sem musel absolvovat devátej učňovskej...

B: Absolvovat - to taky není u tebe...

S: ...počkej, jak se to menovalo, jednoroční učební kurz sem musel...

P: *Předtím než si šel...*

A: Základní školu sem...

P: *Dodělal?*

S: Dodělal ve volyni.

K: Na kolik let?

S: Na osum let a potom sem zás přišel ten jednoroční učební kurs jo.

P: *Aha.*

S: To bylo devátej ročník a...

B: Aby to netrvalo dvě hodiny todle povídání, dědo.

S: Takže to už sme byli rozdělení do tříd prostě pro...

B: Anebo jak jste chodili do školy do Volyně, jak jste se prali a jezdili ste na kolích do... to by bylo hezký možná, dědo...

S: No to taky no tak.... Todleto to nás dali prostě do... Museli sme absolvovat prostě ten jednoroční, jednoroční učební kurz jo, prodělat ho, tak to byl devátej ročník a potom se rozhodnout, kam... Jaký povolání... Tam už sme se rozhodovali, do jakýho povolání... Jak... Co bysme...

P: *Co byste chtěli dělat jako.*

S: Jaký povolání by se zvolilo.

P: *Aha.*

S: No mně se strašně líbilo bejt radiomechanikem, jenomže to bylo pro mě jako nedostupný, protože těch chlapců se na to hlásilo moc.

P: *Aha.*

S: Takže nezbylo nic jinýho, než jít prostě do zbrojovky.

P: *A radiomechanik dělá co?*

S: Radio jako radiomechanik...

²³ S: senior P: posluchač B: babička K: kamarád

P: Jako opravovat rádia.

S: Jako opravovat, opravovat rádia.

P: Takle, přesně, aha.

S: Tenkrát televize eště nebyly jo.

P: Jasně.

S: Opravovat prostě, slaboproud no to byl, no radiomechanik sem chtěl bejt. To ale nebylo možný prostě se tam dostat zřejmě pro mě, takže zbrojovka, jak se to menovalo, České závody motocyklové prostě měly požadavek, na koho to měli vlasně, prostě nabírali pro svoje potřeby učně jako zámečnick, soustružnick, frézař a nástrojář.

P: Jakože vás vyučovala si sama pro sebe ta firma jakože?

S: Ta firma to si tenkrát učila takle.

P: Aha.

S: Dyť ti to říkam.

P: Aha.

S: Ta firma to potřebovala i učila pro pražský firmy třeba chlapce jo.

P: Aha.

S: Tam byly pražská firmy z toho... já nevim, Avia Letňany tam byla a vůbec takle tam byli klucí, který se učili vlasně buď zámečnickama nebo nástrojařema jo...

P: Hm.

S: ...nebo takle a... No, tak tam sme nastoupili, myslim, že prvního září normálně a dycky, myslim, že... Teď tě uplně přesně nevim, jesli sme chodili tři dni do školy a tři dni do práce. Tři, tři dni do...

P: To ste přitom rovnou pracovali?

S: ...na praxi do učňovských dílen, víš...

P: Jo na praxi.

S: ...a taky než sme, než sme, dyž sme potom nastoupili, tak sme museli na týdenní brigádu na sena do pohraničí, jihočeskýho pohraničí a byli... Jeli sme do... Vlakem do... k Volarum ne, a je tam... Dobrá Voda se to menuje?

P: Dobrá Voda.

S: Dobrá Voda. Tam sme, tam sme bydleli v jednej takovej, no to už bylo jako ubytovna vybudovaný jako...

P: Aha.

S: ...jako pro ty, nevim, kdo to vybudoval, ale asi zřejmě ty jihočeský...

K: Vojáci.

S: Vojáci ne, asi ta zbrojovka asi to měla takle tam přidělený.

P: *Hale dědo a to si spal v...*

S: Tam sme museli spát a ve dne sme sušili seno. No jinak krajina zarostlá lesem jo a co tam bylo hodně těch chalup prostě těch bejvalejch usedlíků, tam bylo hodně rybízu.

P: *Aha.*

S: No tam byl... U každé chalupy byl rybíz, víš, no tak tam sme byli týden no a potom sme se vrátili prostě domů a...

P: *Dědo a v tej třídě ste byli sami kluci nebo i nějaký holky?*

S: I... Byly tam i děvčata, který se učily soustružnicema, ale větinou ty děvčata potom po roce vocud vodešly...

P: *Vodešly.*

S: ...protože se jim to nelíbilo to černý řemeslo jo, větinou se, větinou se jednalo vo černý řemeslo todleto. A první rok sem jezdil domu...

P: *A to si v těch Strakonících jako spal nebo ne?*

S: ...a potom sem... Potom druhý rok, druhý rok sem se přihlásil jako na učiliště, pač to bylo už náročnější, tak tam sme prostě spali v tom učilišti ČZM na v Ráji, jestli to znáš, po levo straně sou tam budovy, je tam veliký hřiště fotbalový...

P: *Já vim, já vim.*

S: ...to eště tam nebylo tenkrát jo, to byla zelená louka a todleto učiliště no a tam sme byli asi po dvou nebo po štyrech, to už nevím přesně, a spali prostě na těch místnostech a každý ráno sme nastoupili prostě do útvaru...

P: *Do útvaru?*

S: ...a šli sme, šli sme na snídani do hradu, do zámku.

P: *Jo, tam ste chodili?*

S: Tam. Tam byla taková hospoda a...

P: *Počkej a jak myslíš, nastoupili do útvaru?*

S: Do útvaru, no jako... no jako pochodovali no.

P: *To ste museli pochodovat?*

S: No, to víš... No, pochodovat, prostě v útvarech sme šli no.

P: *Jakože ste byli seřazený různě?*

S: Třeba nás bylo třicet jo,

B: *Tak ste šli ve dvoustupu.*

S: tak sme šli ve dvoustupu nebo ve třechstupu, ve třístupu prostě...

P: *Aha.*

S: ...a šli sme dost daleko poměrně.

P: *To je...*

S: Až do hradu, tam sme se nasnídali a šli sme do ČZM jo, na praxi tam.

P: *To ste měli i tam daleko ne?*

S: Tam sme měli... Tam byly... Tam to bylo vybudovaný, nevim, jak to dneska tam vypadá, a tam sme měli každej, každej ten... Ta profese, to řemeslo, teda buď ten soustružník, ten měl svýho instruktora jo a ten prostě nás... Já sem prostě to většinou strávil u svěráku, ale potom sme druhym rokem už museli mít všeobecnou takovou přípravu, třeba i dělat na soustruhu, abysme poznali soustruh...

P: *Aha.*

S: ...abysme poznali frézu jo a...

P: *A to na všech těch strojích umíš pracovat teda jo?*

S: No umim, to víš, že... No, teda ty základy jo, ty jak to, jak to tam vypadalo jo, to bylo všechno v tej dílně.

P: *A to kolik tam bylo, jakože vás kluků, co se to učilo, tolik tam bylo těch instruktorů nebo jakože soustružníci měli jednoho a...?*

S: Nenene to bylo, že třeba měl deset, deset, deset žáků...

P: *Ten jeden deset jako žáků jo?*

S: Deset žáků měl.

P: *Jo takle.*

S: Deset učňů měl no třeba na starosti a těm... Ty vobcházel prostě a koukal co voni tam... Zámečníci většinou u svěráku pilovali věci, vrtali jo, takle. To sou ty základní věci.

P: *A bavilo tě to?*

S: No, vcelku mě to bavilo.

P: *Takže si pak jako nelitoval, že si nešel na toho radiomechanika?*

S: No, to byl muj takovej koníček spíš, jako furt mě to jako...

P: *Lákalo...*

S: ...tahlo, i neska mě to eště furt, eště mě to furt stále prostě...

P: *No, říkej to.*

S: ...baví jo todleto, jenže neska ta technika je úplně jiná, takže ten vlak už je daleko, ten už je vode mě. To už já vůbec, to co neska je za, za techniku, to já už vůbec ani neznam.

P: Ani já.

S: Ani... To bych musel se v tom stále vzdělávat a to není možný prostě, tam už to ani člověk by nepochopil co neska je za, za, prostě za techniku v tom dletom no, v tej radio... v tej slaboproudařině. Neska už je to rozdělený, máš ty televize, máš ty dlety přehrávače a máš, nevim, všechno možný, to není vůbec ani myslitelný všechno obsahnout jo.

P: A kolik let si se učil?

S: Jo, ve zbrojovce sem se učil dva roky, tenkrát sem měli dva roky, a dyž druhym rokem, dyž už sme se učili, tak už sme byli posílaný na praxi do určitejch dílen jo, mezi normální dělníky, prostě mezi řemeslníky.

P: V tej zbrojovce pořád?

S: Prosim?

P: V tej zbrojovce nebo...

S: V tej zbrojovce, v tej zbrojovce to bylo všechno... To se dílo v tej zbrojovce, pořád, ta zbrojovka si jako měla... Páč to byl podnik velikej tady v tom jihočeským kraji, a takže ta si vyučovala pro sebe a, jak říkam, pro ty pražský podniky některý, jo...

P: Aha.

S: ...který tady měly... Třeba jich tady bylo deset těch kluků jo.

P: A ty si nechtěl jít do Prahy dělat?

S: Ne, ne, ne, já sem chtěl bejt doma no, ale, jak říkam, potom sem šel, v tom druhym roce, už sem byl jako bydlel na tom internátě no. No, takle, já sem teda byl přidělenej do řetízárny, tam se dělaly řetězy jo, všechny možný velo, moto, všechny možný druhy na stroje, těch řetězů je strašná spousta no, tak tam a k opravářům. Protože většinou ty dlety vyučenci museli prostě... S nima bylo počítáno, takle jako s řemeslníkama, který budou opravovat stroje anebo... prostě ne, aby dělali na stroji na náky takovym sériovym, jako série, víš...

P: Hm.

S: ...prostě aby měli takovou zálohu u těch opravářů, dyž se porouchal stroj, aby... Takže to se týkalo těch vyučenců, těch učňů, který prostě do těchle no... A zase některý chlapci šli třeba na toho nástrojáře, na nástrojáře, tak tam byla zase nástrojárna, kde se vyráběly nástroje pro jednotlivý oddělení ve zbrojovce, tak ty se tam taky zaučovali na tom no. Nakonec prostě mě vzali nazpátek jo, prostě do dílny, a pak sem šel na jiný pracoviště a šel sem na na brusky, který sem vůbec neměl vůbec vo tom ponětí, co to je bruska, jako věděl sem, co je to bruska, ale dali mě na přesnou práci brousit závity na třeba závitníkách nebo

kalibrách takle, no a to sem se zaučoval dlouho. Pak sem dokonce potom nakonec tam zůstal už jako vyučenec jo a dělal sem tam asi no, Verunko, já nevím... Vyučený sme byli v září ňák a potom sme nastoupili už na pracoviště, to znamená asi do... No, ani ne rok. Rok sem tam dělal skoro. No, pak se stal malér tady doma, že maminka voslepla a tatínek ten byl... Ten zemřel předtím jo, takže sem vocud vodešel, z tý zbrojovky, propustili mě, nevím, kdy to bylo, taky tak nějak v září až, po roce prostě no. Vono bylo pravidlo, že dyž se děti vyučily tam v tý zbrojovce, tak chtěli, aby si jim tam v tom podniku dva roky pracovala

P: Dva roky?

S: Dva roky aspoň no.

P: Jakože aby jim to k něčemu bylo?

S: Aby si jim tam, páč to bylo zdarma...

P: To vyučení.

S: ...to bylo zdarma to vyučení, nic za to člověk neplatil, a takže chtěli, aby si jim tam něco vodvedla aspoň, ňákou tu práci no. Tak já sem... po roce mě potom propustili, protože viděli případ, prostě že to není... Tak sem vodešel potom domu no. A to sem byl doma asi dva roky nebo ani ne...no, padesát dva... Nevím, kolik let sem byl doma...

P: Hm.

S: ...ale pak sem prostě... Začli se zakládat ty družstva a... Tak sem šel... Potřeboval sem pracovat na jednu směnu, a jelikož zbrojovka na to nechtěla přistoupit jo, tam sme dělali na dvě směny jo...

P: Ranní a odpolední...

S: ... tak potom sem šel na úřad práce a tam mě nabídli prostě do fezka jako opravář strojů zase jo a tam sem se potom uchytil no a byl sem tam no, kolik, asi čtyřicet let nebo kolik.

P: A bavilo tě to?

S: Prosim?

P: Bavilo tě to?

S: Ale jo bavilo, to víš, práce bylo dost, ale zase sem byl u opravářů no, to víš, zkušeností sem moc neměl, ale to člověk vokouká prostě.

P: Tak já ti děkuju...

S: Tak takle to bylo no.

Příloha č. 3:

Zdeňka (78 let) – Kynuté buchty pro dědu

S:²⁴ Tak milá Verunko, já tě tady vítám a zrovna tady budu péct buchty, no a teď víš, jak já... Já pečú buchty jako moje maminka a pečú je, protože náš děda, ten má rád buchty kynuté a ten nemá rád lískový těsto a nějaký takový, takže musím péct kynuté no.

S + P: *Obyčejný.*

S: No dávám tam polohrubou mouku, trochu mlíka, droždí, taky olej a cukr, vajíčko jedno a udělám těsto, trošku osolit taky...

P: *To je kynuté těsto jako, co je stejný pro všechny jo?*

S: Pro všechny no... A to je takový univerzální těsto, z čeho můžeš udělat koláčky, můžeš z toho udělat závin jablkovej no, můžeš z toho udělat koláč, na kerej můžeš dát švesky, ovoce a drobenku no, to se jenom rozkrájí a už je toho mísa, kopec.

P: *A to nejdřív dáš upéct to těsto a pak na to to ovoce nebo...*

S: Ne, ne, ne, to se dá... udělá se placička z toho, udělám si třeba... Todle, tendle poměr co dávám, tak to je tak na jeden plech.

P: *Hm.*

S: Jo? Dá se tam asi... no půllitr mlíka, vajíčko, droždí, cukr, osolit no a to se... a olej.

P: *Jo.*

S: Zamíchám, udělám těsto a to je na na... na buď na tři záviny anebo můžu udělat koláč, šveskovej a nebo jahodovej a na to tu žmolenku no, takle pečú. Náš děda, ten to má rád teda.

P: *A na jak dlouho, jak dlouho to pečeš a na kolik ještě teda?*

S: No tak to těsto nejdřív musí nakynout...

P: *Hm.*

S: ...a potom se z toho udělá... Já ho jenom takle vyklopím na vál a takle ho natahnu na ten plech, víš...

P: *Aha.*

S: Nebo dyž dělám závin, tak si ho rozdělím na tři kousky a ty poválím, rozválím, udělám tam ty jablíčka jo i tam, i si taky udělám strouhanku, osmažím trošku na másle a to si posypu na tu placičku. Na to dam ty jabka rozkrájený, já je krájím, nestrouham, no a posypu to cukrem, skořicí a tou... tu strouhanku dam taky navrch i s...

²⁴ S: Seniorka P: Posluchač

P: A proč?

S: Aby ta šťáva nevytekala...

P: Jo.

S: ...víš a vono... A ne moc, tak asi na ten jeden závin dam lžíci, polevkovou žíci strouhanky, víš, aby si měla takovej poměr no.

P: A pak děda si dá...

S: No... No, potom to musíš zavinout, vono to to těsto nejdřív nakyne, uděláš to a necháš to ještě trošku popokynout, pak to šoupneš do trouby...

P: Zatočený to necháš ještě...

S: To víš...

P: Aha.

S: No a ještě to trošku pomastim navrch, než to dáváš péct no a je to buchta. Tak tři čtvrtě hodiny jí peču v mírnější troubě no, tak na těch, kolik, sto šedesát jí upeču no...

P: Tak jo...

S: A až se vdáš, Verunko, a jesli tě ten tvůj muž anebo ten tvůj přítel... a von by to jed i tatínek, vid'?

P: Určitě.

S: No, tak si na tom pochutnají no...

P: Jestli se vdam, tak děkuju babi.

Příloha č. 4:

Jarmila (83 let) – Cesty do školy a dětství

S:²⁵ To víš, to nejezdily autobusy, chodili sme pěšky ze Strašic, do Volenic, každej den...

P: *A to je jak daleko?*

S: Dvě hodiny do školy. V šest hodin ráno sme vyšli, třeba po cestě sme se učili.

P: *Za chůze jako?*

S: Ano za chůze no, a dyž sme přišli domu, tak sme museli pracovat.

T: No, vidíš to jo?!

S: Pást husy, šedesát husí, celý leto, celý prázdniny, to byly naše prázdniny. No, přitom sme chytali ryby na potoce a koupali sme se a... no, bylo to krásnej život, krásný dětství.

P: *To jo.*

S: Teďkon děti dělat nemusí, to víš no...

P: *A kolik vás bylo ve třídě? To byla jako že třeba pro všechny...*

S: Byla třída A, tam byli klucí a B, to sme byly holky.

P: *Aha.*

S: No.

P: *A různej věk?*

S: Ne, to byly...

P: *Podle...*

S: ...podle...

P: *Podle tříd jako, ročníků...*

S: No podle tříd, ano... a to jenom kdo chodil do měšťanky, víš, kdo chtěl bejt víc, víc vzdělanej. Jinak byla ve Strašicích škola dvoutřídká, tak chodili jenom do těch Strašic. Ty mušeli...ty chodili v mejšlákách do školy... víš, co sou mejšláky?

P: *Ne... jakože, jakože dřeváky?*

S: Dřeváky, ano...

P: *Jo.*

S: ...v dřevákách. No... A knížky, knížky takle nosili na ruce, nebyla žádná taška na... Ani v tašce. Akorát, dyž sme chodili do těch Volenic, tak sme měli tašku na záda a... Chodili sme no.

P: *A dvě hodiny za každýho počasí ste prostě šli?*

²⁵ S: senior P: posluchač T: teta

S: Ano, za každého počasí. A v zimě co napadlo sněhu... Někda to prohazovali muský lopatama. A byli sme zdraví, my sme nezastonali celou zimu no. Ted' musí pořád... Samý horečky mají dětičky, ty naše stůňou pořád no.

P: *A kolik let ste chodila tam do tý školy?*

S: Pět let ve Strašicích a tři roky do Volenic no, osum let se mušelo chodit do školy no. Byla povinná němčina...

S: ...sme se učili němčinu.

P: *No a potom ste začala pracovat někde nebo...?*

S: No doma, doma víš, sme měli hodně hektarů, tak se mušelo dělat na polích a no...

P: *A jak ste uhlídala těch 60 hus, kdyby vám to uteklo na nákej louce?*

S: No to se nám taky smíchaly s těma druhejma a ted' sme to mušeli... každej je měl nějak poznamenaný, nabarvený anebo nastřihaný nožičky a...

P: *A to ste jakože je naháněli k sobě nějak nebo když vám utekly tak...*

S: No taky sme vo nich nevěděli, taky vlezli někam do... na cizí, víš, aby... dycky se zlobili a že všechno tam zcuchají a my sme no... nebo sme doběhli si na hrách, klucí natrhali lusky a my sme si loupali hrách a jedli, pekli sme si brambory a no... Ani muziky nebyly, dyž to bylo po válce nebo za války, tak se nesmělo ani muziky dělat, tak sme chodili na kino...

P: *Kino bylo?*

S: ...ze Strašic do Soběšic, no... to bylo tak hodina no.

P: *To promítali někde jako film, fakt?*

S: Ano, tam to promítali v sále a šla nás tropa, to byla jediná zábava, nebo na koncerty... Muziky nebyly, tancovat se nesmělo, to se mušelo držet smutek, dyž Němci válčili, tak mi sme nesměli se radovat, víš.

P: *A zažila ste něco ošklivýho z tý války, jako co se stalo tady někde nebo...?*

S: Byl bratránec byl v Německu, ten byl čtyřiadvacátej ročník, ten tam musel jít na ty nucený práce, tak ten tam zažil, říkal, bombardování... Voni byli v jednom pokoji, do druhýho padaly bomby, potom po náletu mušeli vodklízet ty mrtvoly.

P: *To je hrozný.*

S: No, ten tam zažil, vopravdu...

P: *A vrátil se?*

S: Vrátil se, vrátil no...

P: *Tak to asi klidně stačí.*

Příloha č. 5:

Petr 86 – Vzpomínka na zaměstnání a rodinu

P: Já píšu jakoby bakalářskou práci a potřebuju vždycky třeba kus nějakýho rozhovoru, ale nejde vůbec o to, o čem mluvíte, jenom právě zkoumám potom třeba, jak lidi mluví rychle, jaký mezery mají a jaký slova používají. Tak kdybyste mi chtěl cokoli vyprávět, o čemkoli povídat, budu strašně ráda. Třeba kde ste pracoval nebo co ste studoval nebo dovolenou nebo cokoli o rodině, úplně cokoli, co vás napadne. Nějakej zážitek.

S: No, zaprvé já bych vám řekl, že já bydlím tady pět let, tady v domově a předtím sem byl, než sem se voženil do, do jižních Čech, tam sem bydlel leta dlouhý byl v Praze.

P: V Praze.

S: V Praze sem byl zaměstnaný v sociálním zabezpečení na Smíchově, co vypočítávají důchody a potom sem se voženil, tak sem se přestěhoval do jižních Čech sem.

P: A líbí se vám jižní Čechy...

S: Ano.

P: ...nebo radši Prahu?

S: Já sem se tady narodil na, v Písku. Já sem se narodil v Písku...

P: Aha.

S: ...ale vod pěti let... Otec se přestěhoval do Prahy a tam sem byl dlouhý dlouhý leta. A byl sem jenom dva zaměstnavatele. Sociální zabezpečení a potom dvacet let sem pracoval tady v nemocnici v Písku, ale ne tady.

P: Aha, aha.

S: Musel sem dojíždět no.

P: A tam ste dělal co?

S: Tam sem dělal jako provozní pracovník no.

P: Aha.

S: No a to se mě... Docela se mi to líbilo no, voboje. Že sem jaksí, jak při tom sociálním zabezpečení, tak tady v tý nemocnici, sem pomáhal lidem, tak to je takový...

P: Tak to je krásný.

S: Krásný no. Trošku, jak to vidíte, já trochu hůř mluvím, protože sem... Před léty mě stihla mozková mrtvice.

P: Aha.

S: Takže to, trošku je to znát na...

P: No ale, to vypadáte úplně... To je úplně skvělý.

S: No je to... Mam dceru a její manžel sou zaměstnaní na Ministerstvu zahraničních věcí, tam mají takovou funkci, jak se to menuje... Teď si nemůžu vzpomenout, jak se to menuje... Já to takle necham...

P: To nevadí.

S: ...ono to vyplave, ono to vyplave... A sou pořád v cizině.

P: Cestujou.

S: Jako zaměstnanec, ale ne jako... Ne že na výletě nebo to...

P: Aha.

S: Zaměstnání, jako zaměstnání.

P: Hm, a...

S: Ministerstvo zahraničních věcí, to je tam.

P: A líbí se jim to takle...?

S: No určitě, určitě.

P: Taky bych chtěla cestovat takle. A kde všude třeba byli? Povídají vám, vypráví?

S: No, celej život vlasně. Už se taky blíží důchod. Tak byli Švédsko, Finsko, Dánsko, Jiho, jiho...ta, Afrika.

P: Africká, hm.

S: No, a potom byli naposled v Kanadě.

P: V Kanadě, tam bych se tak chtěla podívat někdy do Kanady. Ty jo.

S: Ale mam dvě... Dcera má dva, dvě děti, dvě...

P: Vnoučata máte.

S: No a ty sou... Ty maj vobě vysokoškolský vzdělání a eště, navíc eště ta jedna je magistra a potom eště Ph no, já nevim, co to... A ta druhá, vo něco mladší, ta je taky magistra a eště tam má to LL. To já nevim, co to je.

P: To já taky nevim. Takže učí obě nebo...?

S: Ne ty sou...

P: Nebo v jakym oboru?

S: ...bude, tadleta bude, ta starší...

P: Hm.

S: ...ta vlevo, ta je v Písku, ne v Budějovicích.

P: Aha.

S: Tam bude na fakultě...

P: Jako přednášet nebo?

S: No, bude tam místo toho, jak vono se to menuje, nevim...

P: To nevadí.

S: Je to... No ta... Voni celá rodina mají takový zaměstnání, vopravdu...

P: A ta mladší?

S: Ta mladší, ta je taky... Má dva ty... Magistra a eště LL...

P: Hm.

S: ...ta je v Americe.

P: V Americe. Tak vy máte takle... Všichni cestujou a všichni takle jezdí. A už dlouho nebo?

S: No je tam, dyž skončila tu vysokou školu, že jo...

P: Hm.

S: ...tak nevim, jak se tam dá.

P: A jezdí domu, vrací se třeba?

S: No, jednou za rok přide sem ke mně, na mě podívat, ale to je... Ty sou furt, ty sou furt, moje rodina, ty moje děti a rodiče, sou furt v letadle.

P: Já sem ještě nikdy neletěla teda

S: Já taky ne. A už je mi tolik let.

P: Tak to je dobře, že takle se mají.

S: Já sem tady spokojenej...

P: To je dobře.

S: Já se, já se chovam tak tiše, no a už je znát, že ta mluva, mluva, mluva trošku vážne, ale sem tu spokojenej no. Dyž se mě dycky pani doktorka zeptá, tak co? Já říkam – no pani doktorko, žiju, no.

P: Ale máte to tady moc pěkný jakože...

S: No sou tady hezký pokoje. Vzal sem si sem svojí knihovnu...

P: Knihovnu.

S: ...ta je moje. Dyž se sem nastěhujete, tak tady je všechno prázdný.

P: Aha.

S: Tak všecko musíte...

P: Si svoje přivézt.

S: ...svoje přivézt no. Některý sou tady třeba ty klucí z Oseka, víte co je to Osek?

P: Hm.

S: Tak tam sou ty mladý... no, já říkam, to je podobný jako tady no, jenže tamty sou trošíčku...to jako. A z toho Oseka ty klucí... Je jich tady pět u nás.

P: *Aha.*

S: Voni potom, dyž dosáhnout určitej věk, tak je...

P: *Převézou...*

S: ...posílaj obyčejně sem. Je jich tady pět a ty tady odvádí velkou práci, představte si. To je nevídaný a nemají za to ani korunu, nic.

P: *A tak jestli je to baví nebo...*

S: No, jeden z nich meje nádobí...

P: *Hm.*

S: ...druhej, Láďa, ten má sto třicet kilo, ten tady dělá všecko, co je těžký.

P: *Jo takle, jako že pracujou tady...*

S: Pracujou no, ano, ano, ano.

P: *...ne že sou tady ubytovaný, jo takle .já sem si to... Aha.*

S: No voni tady sou jako já, ale pracujou.

P: *Jasně.*

S: A třetí je Milouš, ten zase obsluhuje pani vrchní s léky, z lékárny...

P: *Hm.*

S: ...tam chodí... Co tady pani doktorka napíše, tak von to tam vodnese a... No a jeden je tady...

P: *Tak to jo, to sou šikovný teda.*

S: Sou šikovný no, vopravdu...

P: *A to sou i tady teda ubytovaný nebo se zase...*

S: Tady sou ubytovaný.

P: *Tak to jo.*

S: No, tady na na... Vedle kousek...

P: *Hm.*

S: ...tam je pani, ta je... ta byla zase, než přišla sem, tak byla v domově důchodců v... Tady kousek... no...

P: *Jakože město jiný nebo na Jezárkách?*

S: Jiný město, ano ano. No, v jinym městečku no a pak jí sem přestěhovali, dyž se tady dávali... Todleto křídlo, celý... Todle všechno, to je... To je na... Postavenej... V roce 2005 byl hotovej, to je nový a 2006 sem sem nastoupil.

P: Nastoupil.

S: Jako do novýho no. No, nejdřív sem byl dóle, v prvním patře a potom, protože se můžu pohybovat a chodím, sice vo holi, tak nás přestěhovali nahoru a teď dóle tam, jesli ste tam byla taky se tam podívat...

P: Byla sem se tam za pani...

S: No, tak sou tam babičky, že jo, který už nechodí no.

P: No je to tady veliký.

S: No, no.

P: Já sem koukala, kolik pater to má, to se vůbec nezdá takle z venka z ulice.

S: No, sedumdesát je tady...

P: Lidí.

S: Míst.

P: Jo takle, aha.

S: Tam nahoře na...na...

P: Na Jezárkách?

S: No, na Jezárkách je sto dvacet.

P: Sto dvacet, aha.

S: A to je vo něco starší ten...Jezárky, ale sou taky pěkný. Tam je trošičku výhoda, že je jenom dvě patra. Tady strašně se sestřičky naběhají.

P: Asi jo.

S: Sice sou tu dva výtahy pro nás, ale sestřičky jak pospíchají, tak to berou...

P: Po schodech.

S: No.

P: Tak jo, jesi, mně to klidně stačí.

Příloha č. 6:

Věra (96 let) – Zaměstnání a rodina

S: Tak se zeptejte a já budu povídat, co, co budu vědět.

P: Mně stačí, kdybyste mi cokoli... kdybyste chtěla mi cokoli vyprávět, třeba kde ste pracovala nebo co ste zažila někde nebo kam ste jeli na dovolenou... uplně cokoli by se vám chtělo, mně stačí jenom, abyste chvilku jakoby mluvila, o nic jinýho nejde, protože potřebuju...

S: Já sem teda vařila...

P: Jo?

S: ...já sem bejvala v zemědělskej škole v kuchyni.

P: Aha a jak dlouho?

S: Já sem vařila pro traktoristy, pro chlapy, pane. Několik roků no, potom se samým důchodem se to zrušilo a, to víte, jak se těžko sháněla práce, ani byste tomu nevěřila, že sem šla topit do kotle. Topila sem ve spořitelně v kotelně potom.

P: Tak to bych teda vážně neřekla. A to musí bejt těžká práce ale ne?

S: No, tak já sem nosila kýblem... na kotel sem nosila kýblema uhlí, to víte, že to byla... že sem byla utahaná.

P: A třeba kolik hodin denně? Jak dlouho?

S: Mušela sem podle toho, jak to hořelo, kolik toho shořelo.

P: Aha.

S: Spálilo se hodně, to víte. Já nevím, za ten tejden jesli bylo těch sedumdesát metrů nebo kolik bylo. Já už to taky nepomatuju, už se mně to vykourilo, ale... A nebylo mně, že sem to dělala, já bych byla bejvala bez práce no.

P: Aha.

S: Těžko se dostávala práce, strašně těžko. My sme to měli blbý celý, celej život. Já říkam válku sme prošli a válka zase přišla a... a furt sme jenom v tom dlentom... a komunismus a... to bylo jedno za druhym a neměli sme život ňák sladkej, na růžích ustlanej.

P: Já si tohleto vůbec nedovedu představit, my když se o tom učíme, tak pořád jenom čteme a nedovedeme si nic představit.

S: Tak to vůbec představit.

P: Hm.

S: To víte, že to je... jako to já ze zkušenosti, ze zkušenosti je to nejlepší. Ale říkám, když se s dětma budete dobře vycházet... To dybyste s mojí dcerou mluvila, ale vona sem chodí ráno, ale nevím, jestli sem neska přijde. Tak ta vám řekne, nejlepší je jako s dětma bejt v takovym přátelskym spolku.

P: *Hm, hm, to jo. Nám všichni říkají, že, nebo mně, že nebudu mít u nich jakoby autoritu, že si nedovedu sjednat pořádek.*

S: Že si... Jo že si nebudou z vás nic dělat.

P: *Tak, že...*

S: A to proč?

P: *Jak sem malá a eště tak jako sem...*

S: Ale. Moje dcera taky není velká. Taky nebyla velká. Dyt' mysleli, že je, dyž nastupovala do školy, tak že je jí šestnáct let.

P: *Mně taky všichni takle přesně, jak říkáte, tipujou.*

S: Tak je to jedno. Syna ho mam na průmyslovce jako kantora, ve Volyni. Ne, synovce...

P: *Synovce.*

S: ...já pam syna. Syna, syna mam na Kubovce.

P: *Na Kubovce. A co dělá na Kubovce?*

S: Dělával tam jako na tom jednom, co tam sou takový ty ubytovny. Na tej ubytovně. A potom už jako důchodce né, jako důchodce už to jako dělal na hotelu jenom údržby.

No a teď už šel do důchodu. Teď už je na dohodu v důchodu. Teď prej říkal... dceři povídal prej – hale Maruš, už sem to složil, už sem to složil. Vona pá – to si udělal dobře. Taky si drobátko užít. Von sem jezdí, voni taky chodí navštěvovat často.

P: *Hm, To je dobře.*

S: My to máme skoro samý kantory. Mladej je profesor na průmyslovce a skoro všichni učí.

P: *Taky bych ráda s dětma...*

S: Co?

P: *Že bych taky ráda s dětma pracovala, tak...*

S: Hm.

P: *...tak uvidim no.*

S: Ale vy už si... to si sama vypracujete, budete vědět. To si tu takovou autoritu... Taky i veřejně jim řeknete, no tak buď budeme dobře vycházet, anebo se budeme rozcházet. Tak

musíte bejt takový jak já, já vychovávám a ne, aby byli takový, jaký voni si sami myslí. Voni muší poslouchat taky trošku vaše výzvy. Co... to, co vy byste potřebovala.

P: My sme měli na základní škole jednu takovou učitelku a ta strašně vždycky křičela, takle se držela lavice úplně rudá a křičela a to nebylo k ničemu.

S: Vona byla nervózní náká.

P: Asi jo.

S: To z toho nic nevybuduje.

P: Hm.

S: No já sem, říkam, já sem šestnáct let byla v tej kuchyni a pak sem asi možná eště víc než šestnáct let topila. Dělal sem topiče u kotlů a vydržela sem to.

P: To vás obdivuju.

S: A kde sem byla, všude byli spokojený a já taky. To je třeba. Tim to výde nejlepší, dyž se se svou partou, kterou máte, víte, kolem sebe a to, tak uděláte přátelství, takový přátelství. To je nejlepší. Né dyž si potom někdo na někoho zasedne a myslí si, no já sem lepší a já sem si tohleto vybojoval, já tohle umim a tohle. Všichni sme stejný. Každěj se mušíme vypracovat, to co potřebujem. Já toho teď už taky... Mně se to vykouří, já už mam teď taky tu paličku už mam...

P: Dyť ste mi toho řekla spoustu.

S: Já dycky říkam, já už to mam tak vykuchaný a ta Maruš říká – Mami dybys... dyť vidíš ty druhý, jak vypadají někerý, chudáci takový už. Buď ráda že... A já sem ráda, co vo to. Člověk se pohybuje přece, ale nemůžu chodit na nohy. Já nechodim na nohy.

P: A aspoň nějak?

S: Já... No tajidle mam chodítka. Tak za chodítkem s někym doprovodem. Jinák to je špatný.

P: Tak aspoň, aspoň že ale takhle. Někteří rezignujou a už nechtějí...

S: Uplně jako bez, bez... Tělo bez vlády. Já vim, já sem tam byla několikrát podívat a dcera dycky říkala – haleť dyž tam sou ty přednášky a to, tak – já říkam – ty nezlob se na mě, ale dyť se tam nemůžu dívat na to, co bude třeba za nákej rok ze mě. Ty nebudeš taková, neboj se, ty se furt snažíš něco.

P: No.

S: Nevim, nevim, nevim, jak to dopadne. Už je toho dost, už je toho dost. Ale vám bych to přála, abyste si vypracovala takový dobrý přátelství a abyste měla s těma dětma dobrej spolek. Budete mít prvňáčky?

P: Na druhym stupni.

S: Druhej stupeň.

P: Hm.

S: V Plzni?

P: No, doufam, že ne, jakože líbí se mi Plzeň, ale tady mam doma všechny tady ve Strakonících.

S: Tam bude teď co je mýho vnuka manželka v Plzni, tak tam bude zase taky učit.

P: Hm.

S: Vona teď eště ne, vona má tři chlapečky.

P: Tak je s nima doma.

S: Než je vychová, tak je s nima doma. No už má... Ten nejmenší už chodí do školy už letos.

P: Aha.

S: Učí se jí dobře, ty kluci se jí učí dobře. Má jako s nima radost, no.

P: A vaše dcera učila v těch Budějovicích nebo tady potom?

S: Ta učila napřed ve Volyni.

P: Aha.

S: My sme bydleli ve Volyni. Tak bydlela ve Volyni, tak ve Volyni učila. A potom sme se přestěhovali sem, tak za nákej rok dostala místo tady, tak byla tady ve Strakonících.

P: Já bych taky nejrači zůstala tady, protože se mi tu líbí, tak uvidíme no.

Učila, vona tady měla ty klučíky malý, já sem jí je přece jenom trošku pohlídala a... Vona měla dva kluky no. Měla ale hodný kloučky, takový poslušný. Já sem je měla ráda, dyž mě dycky... Dyž mě vodváželi, tak sem brečela.

P: Tak jo, já vám moc děkuju. Jesli eště mi chcete povídat, tak klidně můžete, ale jesli už se vám nechce, tak mně tohle bohatě stačí.

Příloha č. 7:

Bedřiška (91 let) – Rodina a život v domově

P: Já píšu bakalářskou práci...

S: Ona mně to říkala.

P: ...a potřebovala bych... Mně ani jakoby nejde o to, co mi budete povídat, byla bych ráda, dybyste mi vyprávěla cokoli, co budete chtít. Mně de o to spíš, jaká slova používáte a tak. Jako na tohle to je zaměřený spíš. Takže kdybyste mi chtěla vyprávět třeba, já nevím, co ste zažila někdy, dovolenou nebo...

S: Tak bude mně devadesát let...

P: Hm.

S: ...měla sem velkej úraz, spadla sem ze schodů...

P: Aha.

S: ...a měla sem pánev zlomenou. Takže sem přestala chodit. Bydlela sem ve Strakoncích Alfonse Šťastného a bydlela sem ve třetím poschodí, to znamená, že sem nemohla vůbec chodit ven, takže sem sedum let byla jenom doma. Chodila teda ke mně pani pečovatelka, dcéru mam v Praze, ta jezdila, vona učila, takže jezdila jenom na ten víkend a prostě... no. A já sem chtěla sem, nechtěla sem do Prahy k dcěři, chtěla sem sem a sem tu moc spokojená.

P: No tak to je dobře.

S: No.

P: Teda... A proč ste nechtěla do Prahy?

S: No, poněvadž nemam tam nikoho známýho...

P: Hm.

S: ...a tady za mnou chodí... já mam spousty návštěv.

P: No, tak to je krásný.

S: Sem za mnou chodí ty moji známí a prostě sem tu spokojená.

P: To je moc dobře. Máte náramek krásnej.

S: Prosim?

P: Náramek, že máte krásnej.

S: To je dvanáct apoštolů.

P: Dvanáct apoštolů.

S: A je posvědcenej.

P: Aha, tak to je dobře, tak to ste... a dostala ste se z toho teda po tej...?

S: Dostala...

P: Ale...

S: ...ale timle chodítkem jenom. Jinak nemůžu.

P: A tak aspoň...

S: Musim s timle chodítkem se držet, pak du...

P: Hm.

S: ...ale sama abych... To ne prostě.

P: Aha a procházíte se třeba?

S: Ano, procházím, na ergo chodim.

P: Aha.

S: Ano. To je moc pěkný. To je vod devíti do jedenácti, děláme ruční práce, zpíváme, cvičíme, povídáme si, zkouší nám prostě vědomosti různý...

P: Aha.

S: Ano, no.

P: A to pro vás sestřičky připravujou nebo nějaký tady...?

S: No, to sou pracovnice vysloveně pro to. Pani Zdenička je vedoucí a Martinka je s ní a moc je to pěkný. Pobavíme se, při tom zkouší nám vědomosti různý...

P: Hm.

S: ...a...

P: No, tak to je dobře, že vám takhle program vymýšlí.

S: Ano, ano.

P: A na Vánoce budete tady mít něco, stromeček a tak?

S: Ano a dcéra tu je, jako teď už je v důchodu, už neučí, tak bydlí v Praze, ale nechala si ten byt po mně...

P: Hm.

S: ...takže se tu zdržuje taky.

P: Tak tady bude.

S: Ale má svojí taky rodinu, takže střídá.

P: Hm. A vy ste... ze Strakonic teda pocházíte?

S: Ano, rodačka ze Strakonic, ano.

P: A líbí se vám tu?

S: Moc, moc je to tu pěkný. Strava výborná, sestřičky hodný, vedoucí hodný, prostě se tu cítím skutečně jako doma.

P: *No, tak to je skvělý.*

S: Skutečně, bez nákýho...

P: *Hm. A dcera, co učila? Já studuju...*

S: Ano.

P: *... pedák, tak taky jednou bych ráda učila.*

S: No, no, vona učila češtinu...

P: *Hm.*

S: ...a tělesnou výchovu.

P: *Tělesnou výchovu, tak to jo. Já zatím taky studuju češtinu, tak uvidíme.*

S: Taky? Jéjejeje.

P: *Ale ještě mi chybí dva roky, tak ještě je něco přede mnou.*

S: No, tak to budete profesorka.

P: *No, co vystuduju.*

S: Vona taky byla profesorka.

P: *Hm. A to učila na základní škole nebo na střední nebo...?*

S: Ne, na střední.

P: *Na střední.*

S: Ano, na střední, pořád jenom.

P: *A byla spokojená?*

S: No, učila kluky, to víte, ty zlobí, ty zlobí. Přišla někdy, že jí bolela hlava, prostě zlobili no. Neska se nesmí trestat, že jo...

P: *Hm.*

S: ...no, takže... No, ale byla spokojená, byla no. Měla jednoho chlapečka, jako jedno dítě, já vnoučka...

P: *Vnoučka.*

S: ...a ten už má sedmnáctiletou dceru a Filípkovi je jedenáct let.

P: *Tak ste prababička teda.*

S: Prababička no. Taky studuje, výborně se učí a Filípek taky.

P: *Tak máte jenom radost s nima takhle.*

S: Mam.

P: *To je dobře. Máte to tady krásně vyzdobený, takhle spoustu věcí všude.*

S: No, to kreslila sem sama. Todle a todle.

P: *Támleto. To je moc pěkný, fakt.*

S: A přitom se mně třesou ruce, ale dyž maluju, jako dyž vám mě to... No prostě...

P: *Najednou to de...*

S: ...dobře.

P: *Tak jo.*

S: No, jen se ptejte, co vy potřebujete.

P: *Já potřebuju jako kus souvislýho textu, abych se podívala, jaký slova třebas používáte vy, oproti třema nám, jako mladejm lidem a takhle. Jakoby o nic jinýho nejde, takhle mam zkoumat ten jazyk, víte, a tak, tak jestli mi chcete vyprávět eště něco, třeba co ste zažila, kdy nebo jak ste pracovala, nebo dovolenou, kde ste byla na dovolený třeba, něco takovýho.*

S: Dovolenou... My měli chatu...

P: *Aha.*

S: ...v lesíčku, moc pěkný, potůček tam byl, prostě rostly tam houby, rostly tam borůvky, maliny, ostružiny, no prostě všechno. Tam sme prožívali nejrači dovolenou.

P: *Léto.*

S: Takže já sem... V zahraničí sme nebyli.

P: *A kde ste měli tu chatu?*

S: Smiratice, to je Sousedovice...

P: *Jo, jo.*

S: ...pak se odbočí a Smiratice.

P: *Aha. My sme měli, nebo máme, chatu ve Strunkovicích nad Volyňkou...*

S: No, to to znam, tam znam. Strunkovice, ano.

P: *...a taky tam jezdíme strašně rádi no, daleko radši než někam...*

S: Že jo.

P: *Přesně.*

S: Ano.

P: *Jo, moc ráda to tam mam. Proto teď, jak studuju v Plzni...*

S: Jo vy v Plzni...

P: *V Plzni.*

S: Vona v Praze studovala.

P: ...tak se strašně ráda vracím sem, jak je to jako menší. Ta Plzeň je ohromná a tak mam radši vesnici nebo malý město no.

S: Ano.

P: Tak mi to chybí no a právě ten les a tak, tam není skoro nic v Plzni.

S: No, ano. Já taky, milovala sem, no. Eště jí máme, ale bohužel dcéra ovdověla...

P: Hm.

S: ...je to třetí rok a nemůže se z toho vzpamatovat a... Takže je tam, stojí tam, ale nejezdí na ní. Ale krásný to bylo. My sme prožili hezký manželství a takle sme se doplňovali, že sme měli tu přírodu moc a moc rádi.

P: Hm. A jak to, že zůstala v Praze dcera, nechtěla se vrátit sem nebo tam našla zaměstnání nebo?

S: Jaruška? Jako dcéra?

P: Vaše, hm.

S: Ta tam našla i známost...

P: Aha.

S: ...a vdala se...

P: Jo.

S: ...takže už, vono už je jí... Neska už jí de na šedesátej osmej rok.

P: Ty jo.

S: No, mě je devadesát a já jí měla ve dvaadvaceti letech.

P: Aha, tak jo.

S: No, jezdili sme tam, do Prahy, hodně taky, ale já tam neměla nikoho známýho.

P: Hm.

S: Tady mam spousta... Spousta za mnou chodí návštěv.

P: No to je dobře, že máte spoustu návštěv.

S: Ano, vopravdu. To třeba v pátek sem tu měla dvě návštěvy, pak přišla dcéra, šly sme... Měly sme dále... Byl to takovej z Radomyšle, Perly panny Serafinky.

P: A co to je?

S: To je operetka.

P: Aha.

S: A písničky nám zpívali, bylo to nádherný.

P: No.

S: Nádherný. Skutečně, to sem si tak... A dcéra taky říkala, no to je úroveň, no. Bylo to moc a moc pěkný. Takže máme aktivity, vopravdu skutečně... Hodně, hodně chodíme a...

P: *A to vám tady takhle chodí jako zahrát někdo jinej? Takhle vám...*

S: Ano, to všechno obstarává...

P: *To je dobrý.*

S: ...ta pani Zdenička.

P: *Aha, aha, ale je to pěkný, ten domov a je velikej. Já sem vůbec nečekala...*

S: *No jistě.*

P: *...jak je to veliký.*

S: Je to pěkný, je to tu skutečně pěkný.

P: *Máte už vánoční tady postavičky, výzdobu.*

S: Ano, já sem věřící, věřim na andělíčky, věřim, že mně pomáhají, ano. To mam tamle taky. Mam hodně... To sou všechno dárky, co mně nosí prostě... Ví, že andělíček strážný... Todle svítí. Mně se třesou ruce.

P: *Aha.*

S: Vono to teď vidět není, ale večer je to nádherný, rozsvítí se to celý, no. Takže takle, já, já sem tu moc spokojená.

P: *To je dobře. Omlouvam se, že sem přišla až po obědě, ale já sem se zdržela, tak sem...*

S: No nic se nestalo.

P: *...tak abych vás nepřekvapila před obědem...*

S: Ne, ne.

P: *...tak sem rači...*

S: No.

P: *...sestřičky mi řekly, ať přidu po obědě.*

S: Ano.

P: *Tak vám děkuju, že že takhle mi pomáháte vlastně tímhle, že si se mnou povídáte, ona ta Pavla říkala no, že si myslí, že byste... Že vám to nevadí si popovídat. Tak sem strašně moc ráda.*

S: Ne, ne, Pavlinka tu byla no, ta mě to říkala, že přídete. Já ráda pomůžu.

P: *No, já moc děkuju.*

S: Jesli je to k něčemu.

P: *Je, je určitě, jo.*

S: Poněvadž vim, dyž studovala dcéra... To nejni lehký studium.

P: Hm.

S: To nejní lehký studium, takže...

P: Ta čeština je krásná no, ale.

S: Je, je, je. No, vona to studovala a tělesnou výchovu, takže měla ty dvě aprobase a...

P: Hm. My si budeme tu druhou zatím vybírat, až příští rok...

S: Aha.

P: ...budeme vybírat, tak sem, tak sem zvědavá, kam mě vezmou no.

S: Přála bych vám to.

P: Děkuju.

S: Je to těžký studium taky.

P: Ono hlavně naberou hodně lidí do začátku a pak nemají místo...

S: A pak je... Ano.

P: No.

S: Pak je... Ano.

P: Tak nevím, jestli se dostaneme někam, snad jo. Je nás čtyřicet asi v ročníku na češtině nebo třicet a berou kolem dvaceti, tak snad... Tak se jí líbilo učení teda?

S: Jo, jo.

P: Nás všichni varujou, že děti sou ted' takový a že autoritu nebudeme mít a tak, ale snad.

S: Ale jo, tu si vytvoříte, autoritu si vytvoříte.

P: Snad jo.

S: To nejde, abyste si nechali všechno neska vod nich líbit...

P: Hm.

S: ...vod těch dětí, to nejde, tu si vytvoříte.

P: Oni kolikrát sou o hlavu větší než já a vypadají...

S: Jistě, vona taky...

P: ...mohutný.

S: Vona... Takle, tenkrát byly umístěnky. Takže vona učila první rok ve Stříbře a učila na gymnáziu a učila prostě maturanty, to byli chlapečí už a vona... Dyž třeba šla, tak hvízdali, že má hezký nohy a takle, bylo to, říkala, začátek no. Ale vytvořila si potom... Pak přešla do Prahy, vdala se, no a učila na průmyslovce.

P: A umístěnky, to znamená, že kam...

S: Umístěnky dávala škola. Dyž už byla hotová, tak škola dala umístěnku a jí přiřkli Stříbro.

P: A jako bez ohledu na to, kde bydlí nebo kde studuje prostě?

S: Ne, tak to nešlo v hned Praze, tam nebyly hned místa.

P: Aha, takže takhle daleko, až do Stříbra.

S: No to bylo, to bylo.

P: A to si tam našla byt teda anebo...?

S: To dostala vod školy...

P: Dostala.

S: ...ano, ale nelíbilo se jí to moc a prostě, myslim, rok a půl tam byla a pak se vdávala a přešla do tý Prahy, manžel mladej byl pražák rozenej, byl tam, takže dostala pak místo. No, potom otěhotněla a měla toho Filipa, takže byla nákej čas doma no a pak Filípka dávala do školky a učila.

P: Tak to jo.

S: Já sem nemohla vopatrovat, já eště pracovala, no takže...

P: A co ste dělala?

S: Já sem dělala 16 let v kanceláři ve Fezku...

P: Ve Fezku.

S: ...tady ve Fezku a pak sem přešla do zbrojovky a tam sem taky byla v kanceláři, ale to byly tak bídný platy, takže sem se bála, že bych na stáří dostala malej důchod, tak sem přešla do skladu, jako skladnice. Ke konci. Jako skladnice.

P: Jako skladnice, aha.

S: No, takže tam sem měla větší...

P: A to nebyla těžká práce?

S: Ale byla, byla a tam sem měla větší plat, takže potom, dyž sem šla do důchodu, tak to bylo lepší no.

P: My už si tohleto vůbec nedovedeme představit jako.

S: Ne, ne, vy ne už. Přeju vám to, byla to hrozná doba.

P: Hm. Můžem o tom číst knížky, jak chceme, ale...

S: Ano, ano, ano poněvadž to byla doba. Vono teď taky nejní dobře, aby... Ale je to všechno drahý, škola je drahá, tenkrát v meze platila, dyž chodila na obědy do menze, tak platila, myslim, denně šestnáct korun oběd a večeri tu si jako...

P: Něco udělala.

S: Ano, to tam je kuchyňka...

P: Hm.

S: ...a tu si...

P: *A na koleji bydlela?*

S: Ano na koleji...

P: *Já taky tak no.*

S: ...na koleji, dyž studovala, ano. To sem jí dávala pět set korun měsíčně no a to musela vyžít z toho. Samozřejmě sem jí kupovala oblečení, dyž přijela, napakovala jídlo, dyť to znáte.

P: *Já to mam taky tak. Mamka vždycky napeče, navarí a já si to, já si to vozim v mističkách s sebou.*

S: Ano, ano, no, takže takle.

P: *A vracim se ráda, je to...*

S: To víte, že jo, vona taky, vona miluje ty Strakonice, vona se tu narodila, vona vopravdu... Neska přijde zase, ale vona chodí ke... po třetí hodině.

P: *Hm. Tak nezdržuju vás ještě?*

S: Ne, ne nezdržujete.

P: *To sem ráda.*

S: No, takže takle.